

ACADEMIA ROMÂNĂ
COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA

HISTORIA URBANA

Tomul XXIX
2021

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

HISTORIA URBANA

Tomul XXIX, 2021

SUMAR

COMERȚ ȘI MODERNIZARE

MYRON KAPRAL, <i>Lviv and Towns of the Moldavian Principality in the Second Half of the 15th Century: Economic and Social Contacts</i>	5
AUREL RADU, <i>Aspecte de viață urbană la Pitești în anul 1882</i>	21
VIORTEL GHEORGHE, <i>Orașul Buzău în perioada regimului comunist. Prima încercare de realizare a unui plan de sistematizare</i>	41

SĂNĂTATE PUBLICĂ ȘI ADMINISTRAȚIE URBANĂ

SORIN GRIGORUȚĂ, <i>Medici, farmaciști și farmacii în orașele Moldovei (1828–1834). Câteva contribuții documentare</i>	51
SIMION-ALEXANDRU GAVRIȘ, <i>Urban Administration in the Principality of Moldavia after the Adoption of the Organic Statute: Employees of the Municipal Councils (1834)</i>	71

ROLUL INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT ÎN DEZVOLTAREA ORAȘELOR

RAMONA CARAMELEA, <i>Municipalitatea bucureșteană și școlile primare la sfârșitul secolului al XIX-lea</i>	83
SZILÁRD TOTH, <i>Rolul Universității din Cluj în dezvoltarea orașului (1872–1914)</i>	113
<u>MARIUS MITROF</u> , <i>Palatul Școlii Comerciale „Alexandru Ioan P”, visul împlinit al negustorilor gălățeni</i>	131

URBANISM ȘI ARHITECTURĂ ÎN ALGERIA ȘI GEORGIA

ABDENNOUR OUKACI, TSOURIA BABA-AHMED KASSAB, <i>Construction du Quartier d'Isly au XIXe siècle. Naissance et formation de la première ville française fondée à Alger (1840–1900)</i>	149
LINO BIANCO, <i>Architecture and Urban Design in Contemporary Georgia: A Comprehensive Review of the Work of Shota Bostanashvili</i>	177

CARTOGRAFIE ȘI TOPOGRAFIE URBANĂ

DAN DUMITRU IACOB, <i>Un plan militar austriac din 1788 privitor la orașul Iași și împrejurimile sale</i>	201
---	-----

LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, TOADER POPESCU, <i>Noi planuri rusești privitoare la orașul București și împrejurimile sale (1828, 1830, 1849–1850)</i>	227
---	-----

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>Liber Consulum Civitatis Leopoliensis (1460–1506)</i> , editionem curaverunt, MYRON KAPRAL, BOHDANA PETRYSHAK, Leopoli, 2020 (Opera Historica Leopolitana, Fontes, vol. IX), 847 p., 12 il. (<i>Julia Derzsi</i>)	285
SORIN IFTIMI, <i>Orașul Iași în imagini vechi (secolele XVII–XIX). Gravuri, stampe, litografii, picturi / Jassy in old images (17th–19th centuries). Engravings, prints, lithographs, paintings</i> , București, DAR Development Publishing; Heidelberg: HERLO Verlag, 2020, 248 p., il. (<i>Anda-Lucia Spânu</i>)	287
LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, <i>Planurile orașului Iași în arhive străine (1739–1833). The city plans of Iași in foreign archives (1739–1833)</i> , [București], Heidelberg, Editura Dar Publishing & Herlo Verlag UG, 2020, 117 p. + 14 pl. (<i>Dan Dumitru Iacob</i>)	290
ALEXANDRU D. AIOANEI, <i>Moldova pe coordonatele economiei planificate. Industrializare, urbanizare, inginerii sociale (1944–1965)</i> , Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2019, 555 p., il. (<i>Liliana Iuga</i>)	293
MARCEL STANCU, <i>Omnibuz, tramvai, troleibuz. Transportul public electric în Sibiu și în România</i> , Sibiu, Editura Honterus, 2019, 388 p., il., tab., facs., h., pl. (<i>Vasile Ciobanu</i>)	298
NICOLAE LASCU, ANA MARIA ZAHARIADE, ANCA ILIESCU, FLORINEL RADU, editori: ȘTEFAN GHENCIULESCU, DIANA MIHNEA, <i>Horia Creangă. O monografie</i> , București, Editura Universitară „Ion Mincu”, Editura Zeppelin, 2019, 288 p., il. (<i>Irina-Teodora Nemțeanu</i>)	300
STELUȚA PESTREA SUCIU, <i>Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie</i> , Brașov, Editura Foton, 2021, vol. 1, 214 p., vol. 2, 212 p., il., indice (<i>Ruxandra Moașa Nazare</i>)	304
„Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași, II, 2020, 186 p. (<i>Vasile Ciobanu</i>)	305

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

„Medieval Towns of Europe and their Sacred Spaces” sesiune în cadrul 26 th EAA Virtual Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 24–30 august 2020 (<i>Maria-Emilia Țiplic</i>)	309
--	-----

IN MEMORIAM

IOAN CAPROȘU (26 august 1934, Mitoc, jud. Botoșani – Bacău, 9 aprilie 2021) (<i>Laurențiu Rădvan</i>)	311
---	-----

HISTORIA URBANA

Tome XXIX, 2021

CONTENTS

TRADE AND MODERNIZATION

MYRON KAPRAL, <i>Lviv and Towns of the Moldavian Principality in the Second Half of the 15th Century: Economic and Social Contacts</i>	5
AUREL RADU, <i>Aspects of Urban Life in Pitești in 1882</i>	21
VIORIEL GHEORGHE, <i>The City of Buzau during the Communist Regime. First Test for Realizing a Systematization Plan</i>	41

PUBLIC HEALTH AND URBAN ADMINISTRATION

SORIN GRIGORUȚĂ, <i>Physicians, Pharmacists and Pharmacies in the Cities of Moldavia (1828–1834). Some Documentary Contributions</i>	51
SIMION-ALEXANDRU GAVRIȘ, <i>Urban Administration in the Principality of Moldavia after the Adoption of the Organic Statute: Employees of the Municipal Councils (1834)</i>	71

THE ROLE OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE DEVELOPMENT OF CITIES

RAMONA CARAMELEA, <i>The Bucharest Municipality and the Primary Schools at the End of the Nineteenth Century</i>	83
SZILÁRD TOTH, <i>The Role of the University of Cluj in the Development of the City (1872–1914)</i>	113
MARIUS MITROF, <i>The Palace of the Commercial School “Alexandru Ioan P”, the Fulfilled Dream of Merchants from Galați</i>	131

URBANISM AND ARCHITECTURE IN ALGERIA AND GEORGIA

ABDENNOUR OUKACI, TSOURIA BABA-AHMED KASSAB, <i>Construction of Quartier d’Isly in the 19th Century. Birth and Formation of the First French City Founded in Algiers (1840–1900)</i>	149
LINO BIANCO, <i>Architecture and Urban Design in Contemporary Georgia: A Comprehensive Review of the Work of Shota Bostanashvili</i>	177

URBAN CARTOGRAPHY AND TOPOGRAPHY

DAN DUMITRU IACOB, <i>An Austrian Military Plan regarding the Iași City and its Surroundings in 1788</i>	201
--	-----

LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, TOADER POPESCU, <i>New Russian Plans regarding the City of Bucharest and its Surroundings (1828, 1830, 1849–1850)</i>	227
---	-----

REVIEWS OF BOOKS

<i>Liber Consulum Civitatis Leopoliensis (1460–1506)</i> , editionem curaverunt, MYRON KAPRAL, BOHDANA PETRYSHAK, Leopoli, 2020 (Opera Historica Leopolitana, Fontes, vol. IX), 847 p., 12 il. (<i>Julia Derzsi</i>)	285
SORIN IFTIMI, <i>Orașul Iași în imagini vechi (secolele XVII–XIX). Gravuri, stampe, litografii, picturi / Jassy in old images (17th–19th centuries). Engravings, prints, lithographs, paintings</i> , București, DAR Development Publishing; Heidelberg: HERLO Verlag, 2020, 248 p., il. (<i>Anda-Lucia Spănu</i>)	287
LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, <i>Planurile orașului Iași în arhive străine (1739–1833). The city plans of Iași in foreign archives (1739–1833)</i> , [București], Editura Dar Publishing & Herlo Verlag UG, 2020, 117 p. + 14 pl. (<i>Dan Dumitru Iacob</i>)	290
ALEXANDRU D. AIOANEI, <i>Moldova pe coordonatele economiei planificate. Industrializare, urbanizare, inginerii sociale (1944–1965)</i> , Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2019, 555 p., il. (<i>Liliana Iuga</i>)	293
MARCEL STANCU, <i>Omnibuz, tramvai, troleibuz. Transportul public electric în Sibiu și în România</i> , Sibiu, Editura Honterus, 2019, 388 p., il., tab., facs., h., pl. (<i>Vasile Ciobanu</i>)	298
NICOLAE LASCU, ANA MARIA ZAHARIADE, ANCA ILIESCU, FLORINEL RADU, editori: ȘTEFAN GHENCIULESCU, DIANA MIHNEA, <i>Horia Creangă. O monografie</i> , București, Editura Universitară „Ion Mincu”, Editura Zeppelin, 2019, 288 p., il. (<i>Irina-Teodora Nemțeanu</i>)	300
STELUȚA PESTREA SUCIU, <i>Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie</i> , Brașov, Editura Foton, 2021, vol. 1, 214 p., vol. 2, 212 p., il., indice (<i>Ruxandra Moașa Nazare</i>)	304
„Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași, II, 2020, 186 p. (<i>Vasile Ciobanu</i>)	305

THE SCIENTIFIC LIFE

„Medieval Towns of Europe and their Sacred Spaces” sesiune în cadrul 26 th EAA Virtual Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 24–30 august 2020 (<i>Maria-Emilia Țiplic</i>)	309
--	-----

IN MEMORIAM

IOAN CAPROȘU (26 august 1934, Mitoc, jud. Botoșani – Bacău, 9 aprilie 2021) (<i>Laurențiu Rădvan</i>)	311
---	-----

COMERT ȘI MODERNIZARE

LVIV AND TOWNS OF THE MOLDAVIAN PRINCIPALITY IN THE SECOND HALF OF THE 15TH CENTURY: ECONOMIC AND SOCIAL CONTACTS

MYRON KAPRAL*

Abstract. The article deals with economic and social relations between Lviv, as the largest Ukrainian cities in the Medieval Ages, and the towns of Moldavian principality. They were established primarily on economic grounds, as trade routes to the East passed through the principality. Lviv officials supported the political and diplomatic steps of the Kingdom of Poland towards rapprochement with the Principality of Moldavia. Economic relations developed especially intensively under Stephen the Great, prince of Moldavia in the second half of the 15th century, when the Turks captured the northern Black Sea coast with the main trading ports of Kaffa, Kilia, and Cetatea-Alba.

In addition to the important function of ensuring the transit of oriental goods to the West, Moldavian merchants supplied the Lviv market with local goods. Lviv city books note large consignments of oxen and beluga fish among the main products of Moldavian exports. In exchange, Lviv merchants supplied the Moldavian market with large quantities of Western cloth, iron products, and dyes. The organization of trade processes was facilitated by the protectionist policy of the Moldavian prince, who granted a number of privileges to the city of Lviv.

Strong trade and economic contacts arose due to the large diasporas of Armenian and German merchants that existed in Lviv and Suceava, Seret, and other Moldavian towns. Merchants' groups and companies arose among Armenians, Germans, Wallachians, and Ruthenians on both mononational and multinational grounds. Immigrants from the Moldavian principality settled in Lviv and the region; on the one hand, they provided stronger economic contacts, and on the other hand, they avoided the threatening Turkish expansion into Moldavian lands.

Keywords: Lviv, Suceava, Principality of Moldavia, trade relations, merchants.

The Ukrainian city of Lviv, which was founded in the middle of the 13th century, has preserved a significant array of legal documents from the end of the 14th century. The information present in the city books allows a detailed study of the social and economic relations of Lviv with the surrounding lands and cities. Researchers of the medieval city turned their attention to the topics of contacts with

* Myron Kapral, PhD in History, professor, Head of the Lviv Branch of the Mykhailo Hrushevsky Institute of the Ukrainian Archeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Vynnychenko Str. 24, Lviv, 79008, Ukraine, email: m.kapral@yahoo.com.

ASPECTE DE VIAȚĂ URBANĂ LA PITEȘTI ÎN ANUL 1882

AUREL RADU*

ASPECTS OF URBAN LIFE IN PITEȘTI IN 1882

Abstract. The present article intends to present the most important events in the urban life of Pitești (the visit of King Carol I, the participation of the urban patriciate in the first agricultural and industrial exhibition etc.) and to outline the urban achievements and existing delays by focusing on the year 1882.

In 1882, the city is fully in the process of development and urbanization, an interesting year due to the dynamics of the events and premieres that interrupt the urban monotony. In the summer of 1882, the first and only official visit of King Carol I to Pitești takes place, during which, on the occasion of the reorganization of the army, he inspected the military units located on the plateau of the city called Trivalea. This is the year in which the Romanian craftsmen organize themselves into cooperation under the guidance of Dimitrie Butculescu (1845–1916), as a counterweight to the foreign craftsmen in the city. In the same context, the first Trades School is set up in the city, which will operate for 10 years with financing from Argeș County, through which it wished to train young Romanian craftsmen. Dimitrie Butculescu is the author of the first unfinished monograph of the city, which records data for the year in question, 1882. He also considers that the city is devoid of vitality, monotonous and sad, but this negative key characterization is only partially true, because in the same year the first Agricultural and industrial exhibition in Pitești is organized, attended by many representatives of the urban patriciate, including local minorities, being successful. In general, the urban patriciate presented various products of the domestic industry that reflected a modest economic life compared to the progress of the western industry.

In 1882 it is 10 years since the city was connected to the Bucharest–Pitești railway line, which leads to important transformations in urban life. Since 1869, the authorities have been planning to receive the first train with great pomp, systematizing Coculescu street, which is broadened and aligned, transforming it into Lady Elizabeth Boulevard, the only avenue of the city and the longest artery access to the city center. The city center is radically transformed; at the end of the boulevard the “Carol I” Public Garden is arranged, the only park in the city, which becomes a reference point for leisure and socializing. For reasons of public hygiene, but also for urban considerations, at the southern edge of the city, at the end of 1880 and after many efforts of the administration, Saint George’s city cemetery is commissioned into use.

* Aurel Radu, Ph.D. student at The University of Craiova, archivist at The National Archives of Romania, The Argeș County Archives in Pitești, 208 Exercițiu Street, RO-110210, Pitești, Argeș County, e-mail: salastudiu.arges@arhivelenationale.ro.

Despite all these urban achievements, the benefits of a modern urban life were still to be realized because the city lacked a network of potable running water and a sewage system for rainwater and wastewater. Most of the streets were paved with river boulders; only the most important streets and the Public Garden benefited from gas lighting and a day and night watch by public guardsmen. The main streets were to continue to benefit from the attention of the authorities that invested much in their modernization: paving with cubic stone, basalt or asphalt, pluvial sewage, ornamental trees (chestnuts, sycamores and linden trees), the fencing of vacant lands etc., to the detriment of the peripheral streets, which were left outside the urban systematization. The public sanitation service was understaffed considering the city's needs, consisting of 20 employees and a supervisor. Residential buildings had no floor, and public buildings, with the exception of numerous medieval Orthodox churches (10), were virtually non-existent; the boom of monumental constructions for public utility not being recorded until the next two decades.

Generally, the urbanization and modernization of the city is carried out with the money borrowed from The House of Deposits and Consignments in Bucharest, after approvals given by The Arges Permanent County Committee, The Ministry of Interior and The Ministry of Public Works.

Keywords: Pitești, urbanization, modernization, exhibition, urban life, modern history, 1882.

Articolul de față își propune să prezinte cele mai importante evenimente din viața urbană piteșteană (vizita Regelui Carol I, participarea patriciatului urban la prima expoziție agrară și industrială etc.), conturarea realizărilor urbanistice, precum și consemnarea decalajelor existente în anul de grație 1882.

În anul 1882, se împlinesc 10 ani de când orașul Pitești era legat prin cale ferată de capitala țării, în mod sincron cu orașele mari de peste munți, aflate în Imperiul Austro-Ungar, Sibiu și Brașov, orașe periferice raportate la întinderea imperiului, care sunt racordate cu întârziere la rețeaua feroviară, în anii 1872, respectiv 1873. Anticipând acest moment important în dezvoltarea orașului, autoritățile au luat măsuri din timp (1869) pentru înfrumusețarea și igienizarea urbei. Primăria se implică și impune sistematizarea străzii Coculescu, care urma să facă legătura dintre Gara CFR, gară de tip terminus¹, amplasată la periferia orașului și zona centrală a Piteștiului. După exproprieri și alinieri care au durat mai mulți ani, se creează primul bulevard al orașului, botezat Elisabeta Doamna (astăzi Bulevardul Republicii, rămas cu denumirea stabilită în perioada comunistă), bulevard care pentru mult timp rămâne unicul și cel mai important din oraș, loc de promenadă, la capătul căruia orașenii privesc cu uimire primul tren Orient Expres sosit la Pitești în anul 1883².

La celălalt capăt al bulevardului Elisabeta Doamna, dinspre centru, autoritățile administrative amenajează după exproprierile și „plantațiile” de rigoare, Grădina Publică Carol I. Cu această ocazie piața de la Biserica Sf. Nicolae aflată în proximitatea

¹ Toader Popescu, *Proiectul feroviar românesc 1842–1916* (București: Editura Simetria, 2014), 147–148.

² Tudor Teodorescu-Braniște, *Scara vieții* (București: Editura Eminescu, 1976), 40–41.

ORAȘUL BUZĂU ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST. PRIMA ÎNCERCARE DE REALIZARE A UNUI PLAN DE SISTEMATIZARE

VIOREL GHEORGHE*

THE CITY OF BUZAU DURING THE COMMUNIST REGIME. FIRST TEST FOR REALIZING A SYSTEMATIZATION PLAN

Abstract. In 1948, the authorities of the Buzau city decided to carry out a plan to systematize the city. A contract was signed with a collective of architects, led by Paul-Emil Miculescu, the former chief architect of the C.F.R. They tried to carry out this systematization plan, but without success, because they did not have the topographical plans of the Buzău. In this situation, the local authorities have entered into a contract with other specialists for the topographical lifting of the city. Finally, the collective of architects, led by Miculescu, carried out a pre-project of the systematization plan, in which they proposed the remodelling of the central area of the city.

Keywords: systematization, architects, communism, plan, Buzău city.

La mijlocul anilor 1930, administrația orașului Buzău, preocupată de modernizarea localității, a început mai multe proiecte în colaborare cu arhitectul Duiliu Marcu și inginerul Henri Teodoru. Astfel, profesorul Duiliu Marcu a realizat planul după care a fost construită noua Piață Centrală și a întocmit planul de sistematizare, iar inginerul Teodoru a elaborat proiectul pentru canalizarea orașului. Din păcate pentru buzoieni, din cauza situației interne și internaționale complicate, aceste proiecte, cu excepția construirii Pieței Centrale, nu au fost finalizate.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, orașul Buzău nu a suferit distrugerii semnificative, chiar dacă a fost bombardat de aviația sovietică și cea americană¹. Mult mai însemnate au fost cele provocate de cutremurul din 1940 și

* Viorel Gheorghe, Ph.D. in Aerospace Science, independent researcher, Buzău, str. Lupeni, nr. 91, e-mail: viorelgheorghe33@yahoo.com.

¹ Pentru detalii, vezi Viorel Gheorghe, „Războiul aerian la Curbura Carpaților (1941–1942)” *Mousaios* 7 (2001): 259–282; Viorel Gheorghe, „Bombardierele americane lovesc România – 12 iunie 1942. Operațiunea «Halpro» între preliminarii și consecințe”, în Cărnău Fănică, Marius Mihai Oatu, Marius-Adrian Nicoară, Daniel Stan (eds.), *Centenarele aeronauticii militare române. Doctrină, instruire și înzestrare. Personalități. Acțiuni militare* (București: Editura Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, 2014), 420–427.

SĂNĂTATE PUBLICĂ ȘI ADMINISTRAȚIE URBANĂ

MEDICI, FARMACIȘTI ȘI FARMACII ÎN ORAȘELE MOLDOVEI (1828–1834) CÂTEVA CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

SORIN GRIGORUȚĂ*

PHYSICIANS, PHARMACISTS AND PHARMACIES IN THE CITIES OF MOLDAVIA (1828–1834). SOME DOCUMENTARY CONTRIBUTIONS

Abstract. The supervision of pharmacists' training or of their activities, as well as the aspects related to the functioning and the endowment of the pharmacies, were among other main responsibilities of the physicians' that practiced in the cities of Moldavia in the first half of the 19th century. Consequently, I have considered it appropriate to accomplish a brief research on this subject which, as a whole, can be included in a larger research of what we could name, with some credit, the "professionalization" of the physicians' and pharmacists' activity by the middle of the 19th century.

Therefore, I could notice, both from the stipulations comprised in the Organic Statute and as well as from the numerous documents of the time, the special attention paid to the good training of the pharmacists and the proper functioning of the pharmacies. The numerous inspections carried out through the counties by the department physicians or by the physicians who were part of the Commission of the Physicians, in the case of Iași, reveal positive aspects in general. For the specific cases, where improvements needed to be made, the physicians responsible for these inspections often suggested the necessary measures for enhancing the situation. Therefore, having as main aim outlining a group of well-trained and responsible pharmacists, the new regulations intended a better organization in terms of preparation and dispatch of treatments. The few documents that join this short text play the role of strengthening and completing the aspects only outlined within these pages of my article.

Keywords: physicians, pharmacists, medical organization, Moldova, Organic Statute.

Dintru început o precizare se impune: titlul, care, la o primă vedere, poate părea atât de generos, nu va fi continuat de un studiu pe măsură, ci doar de câteva

* Sorin Grigoruță, postdoctoral researcher, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, e-mail: sorin.grigoruta@yahoo.com.

URBAN ADMINISTRATION IN THE PRINCIPALITY OF MOLDAVIA AFTER THE ADOPTION OF THE ORGANIC STATUTE: EMPLOYEES OF THE MUNICIPAL COUNCILS (1834)

SIMION-ALEXANDRU GAVRIȘ*

Abstract. After the adoption of the Organic Statute of Moldavia (1832), municipal councils were established in the main towns of the Principality. Alongside the elected municipal councillors, these new institutions also employed appointed bureaucrats: secretaries, clerks (in Iași and Galați) and a “special appointee” (in Iași only). In the present article, I aimed to reconstruct the profiles of the unelected civil servants employed by the Moldavian municipalities in the year 1834. To this end, I used the service records of these functionaries, preserved at the National Archives of Romania – Iași County Directorate, along with other sources (edited or unpublished). This collective biography comprises information regarding: the birth places of the municipal council employees; their median age (in 1834 and at the time of their “debut” in public service); their education; the foreign languages they spoke; their marital status and property; their experience and continuity in state service; their social status (as defined by family and nobility rank). These data were compared to the findings regarding the biographies of the municipal councillors and of the Interior Ministry employees in general.

Keywords: Moldavia, Organic Statute, municipal appointees, service records, age, property, nobility.

LEGISLATIVE CONTEXT AND SOURCES

The Organic Statute of the Principality of Moldavia entered into force in 1832. Its adoption brought about a new administrative regime at all levels of government. The central administration was restructured and for the most part integrated into the newly established departments (ministries). The county prefectures (*isprăvnicii*) were subordinated to the Department of the Internal Affairs (Ministry of the Interior). The public servants were reorganized in a strict hierarchy and paid fixed salaries, and the procedure followed by the chanceries of the public institutions was regulated in detail.

* Simion-Alexandru Gavriș, Ph.D. in History, scientific researcher, “A. D. Xenopol” History Institute, Str. Codrescu 6, pavilion C, 700479 Iași, Romania, e-mail: alexandrugavris1@yahoo.fr.

ROLUL INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT ÎN DEZVOLTAREA ORAȘELOR

MUNICIPALITATEA BUCUREȘTEANĂ ȘI ȘCOLILE PRIMARE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX–LEA

RAMONA CARAMELEA*

THE BUCHAREST MUNICIPALITY AND THE PRIMARY SCHOOLS AT THE END OF THE NINETEENTH CENTURY

Abstract. The article aims to discuss how Bucharest city hall approaches the subject of primary schools and their premises in the last three decades of the 19th century. Through historical contextualization, I will follow how the peculiarities of the Capital, other urban projects and the educational needs of the population interact in one form or another with the subject. Tracing the development of Bucharest educational network, I will follow the extent to which the school premises built by the city hall are located in areas with high educational needs, as well as the financial strategies pursued to obtain the necessary funds for building these edifices, strategies that signal a change in the way the municipality relates to primary school buildings.

Keywords: school, school buildings, illiteracy, Bucharest municipality, urban policy, outskirts.

Articolul de față își propune să reconstituie intervențiile municipalității bucureștene în materie de învățământ primar public în ultimele trei decenii ale secolului al XIX–lea. Ipoteza de la care pornim este că primăria Capitalei transformă construirea localurilor școlare într-un subiect de politică municipală, iar viziunea sa despre oraș și modernizare își pune amprenta asupra modului de rezolvare. Am evitat o abordare a acțiunilor autorităților locale din perspectiva complianței la cadrul legislativ care trasa responsabilitățile primăriilor urbane față de sistemul de învățământ public, sau în termenii dezinteresului, așa cum s-a vehiculat uneori, într-o manieră reduționistă și fără nuanțe, în literatura de specialitate. Sursele utilizate includ documente interne elaborate de primăria bucureșteană, aflate în arhive sau publicate în principalul său periodic, *Monitorul Primăriei București*. Ședințele Consiliului comunal, corespondența dintre serviciile primăriei, diverse alte documente interne surprind mecanismele administrative și resorturile de gândire ale autorităților bucureștene (primar, consilieri comunali, medicii primăriei) în materie de educație publică. Dificultățile cu care ne-am confruntat, generate de absența unui consens istoriografic și

* Ramona Caramelea, Ph.D., researcher, G. Oprescu Art History Institute of Romanian Academy, 196 Calea Victoriei St., Bucharest, Romania, 010098, e-mail: rcaramelea@yahoo.com.

ROLUL UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ ÎN DEZVOLTAREA ORAȘULUI (1872–1914)

SZILÁRD TOTH*

THE ROLE OF THE UNIVERSITY OF CLUJ IN THE DEVELOPMENT OF THE CITY (1872–1914)

Abstract. Cluj was a medium-sized city in the middle of the 19th century, but it was lucky to be chosen the second university centre in Hungary, after Budapest. It is worth mentioning that the railway arrived in Cluj only in 1870, only two years before the re-establishment of the university, and that in 1873 the city was decimated by the cholera epidemic, and then in 1876 it was devastated by a huge fire, and in 1879 by floods. Thus, the infrastructural development of the city began only in the last two decades of the century. This infrastructural development was accelerated by the needs of the university and the intellectual capital imported by this institution into the city. For example, the city's water and sewerage network was due to the fact that the Minister of Education and Cults Treffort Ágoston initiated the construction of a water supply network for research institutes and laboratories of the university, and the City Council took advantage of this initiative and joined the project. Another example is the switching of public lighting from gas to electricity, a project carried out at the long insistence of a civil initiative led by professor Fabinyi Rudolf. In the study I tried to make a complete analysis of the direct and indirect influence of the university on the development of the city.

Keywords: Cluj, University of Cluj, infrastructural development, water supply network, public lighting, electricity, multipositional elite, civil initiative.

Istoria Clujului, cât și istoria Universității din Cluj au fost subiectul mai multor cercetări istorice în decursul ultimului secol și jumătate, dar majoritatea cercetărilor s-au axat pe epoca medievală. Dintre istoricii care au cercetat dezvoltarea Clujului în secolele XIX–XX trebuie evidențiați Egyed Ákos și Pál Judit. Chiar și în volumul aniversar *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700*, apărut în 2018 sub coordonarea Máriei Lupescu Makó, majoritatea studiilor sunt din epoca medievală și premodernă, și doar o infimă parte dintre acestea tratează secolul al XIX-lea¹. În ultimii ani însă un nou val de istorici s-au axat pe cercetarea

* Szilárd Toth, Ph.D. in History, Associate Professor, “Babes-Bolyai” University, Faculty of History and Philosophy, Department of History in Hungarian, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1, 400 084, Cluj-Napoca, Romania, e-mail: szilard.toth@ubbcluj.ro.

¹ Radu Mărza, „Frânturi din istoria Clujului în Belle Epoque prin cărți poștale”, în *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostörténeti tanulmányok/ studii de istorie urbană*, Lupescu Makó Mária et al. (eds.) (Kolozsvár, 2018), 259–270; Miklós Székely, „Muzeul Industriei Francisc Iosif din Cluj, 1887–1918”, în *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700*, 467–480; György Gaal, „A Báthory-egyetemtől a Ferdinánd Egyetemig. A Kolozsvári felsőoktatás első századai” [De la Universitatea Báthory la Universitatea Ferdinand. Primele secole ale învățământului universitar clujean], în *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700*, 447–458.

PALATUL ȘCOLII COMERCIALE „ALEXANDRU IOAN I”, VISUL ÎMPLINIT AL NEGUSTORILOR GĂLĂȚENI

MARIUS MITROF*

THE PALACE OF THE COMMERCIAL SCHOOL “ALEXANDRU IOAN I”, THE FULFILLED DREAM OF MERCHANTS FROM GALAȚI

Abstract. The general law of instruction from 1864 provided for the establishment, in Romania, of the commercial schools in Bucharest, Iași, Galați, Brăila, Ploiești, Craiova and Turnu Severin but the financial means of the state were not so sufficient for the concomitant establishment of these educational units. Of these cities, Galați was the only and the first that, on October 26, 1864, put into practice the intention of the legislator, proving, through the income with which he contributed to Romania’s trade (second after Bucharest) that he met better and more completely all the required conditions to become the headquarters of a business school. Thus, the first commercial school in the country was founded in Galați, receiving the name of Alexandru Ioan Cuza, in honour of the reforming ruler, but also of the one who spent part of his life on the lands of Galați. Later, such schools appeared in other cities in the country.

Since its establishment, for 20 years, the school has operated in the cells of St. George’s Church, which does not exist today. From 1885 to 1893, the school operated on Mavramol Street (Nicolae Bălcescu Street, today) near the Post Office building today.

The law of Petre P. Carp from 1893, demotes the Superior Commercial School from Galați to the level of First-Degree Commercial School, superior trade schools operating only in Bucharest and Iași. The city of Galați received a cruel and undeserved blow, the reaction of the political and administrative persons from Galați not being expected even from the draft phase of the law. However, in Galați, the former Higher Commercial School was forced to demote. The ‘politician’ again took revenge on the ‘economy’ as a professor from Galați wrote at the time, although official statistics showed that the commercial revenues of the ports of Galați and Brăila far exceeded the trade of the four cities with commercial schools in the country: Bucharest, Iași, Craiova and Ploiești. Recognizing the error committed, on September 15, 1898, the Second-Degree Commercial School was established in Galați, with courses lasting three years. By the Spiru Haret Law of 1899, implemented with the school year 1903–1904, the Second Grade Commercial School from Galați, is transformed into a Higher Commercial School with four years of study. However, the First Grade Business School is also maintained.

The Superior Commercial School operated on Egalității Street, corner with Lepădatu Street, in a building that was just demolished today, and the First Grade

* Marius Mitrof, former counsellor at Galați county Directorate for Culture, Str. Domnească nr. 84, Galați.

Commercial School operated on Foti Street at no. 35, the rents being borne equally by both the City Hall and the Chamber of Commerce.

The growing number of students, the inappropriate, cramped premises, determined those who led the Chamber of Commerce of Galați to request funds and land for the construction of a single building to house both the Superior Commercial School and the First Grade Commercial School.

Only in 1922, following the steps taken by Alfons Dall'Orso, president of the Galați Chamber of Commerce, Galați City Hall, through Ioan Prodrom, donated half of the vacant land on Lascăr Catargiu street (today Gării street) corner with The Hospital street (today Dr. Alexandru Carnabel Street) to the Chamber of Commerce of Galați provided that, within a year, it builds the building of the new school, otherwise, the land belonged to the City Hall. The conditional donation was accepted.

A monography of the Superior Commercial School from Galați mentions as the year of the beginning of the construction, the year 1922, but the efforts to discover the building permit, the plans or any edifying documents from the archive, were doomed to failure. It is difficult to assume that such a building, with its size, could be designed and built in a single year. Thus, we cannot say with certainty whether, in the end, the condition of the donation was respected. However, by 1926, the building was ready. In 1932, the wing parallel to Carnabel Street was completed. Since 1936, the institution becomes the "Alexandru Ioan Cuza" Commercial High School.

The imposing, monumental palace was designed on three levels, with elements specific to the neo-Romanian school of architecture, the Venetian influence being obvious. It had 90 rooms, of which 60 were occupied by the Boys' High School, the rest being occupied by the Girls' High School. The wide, high halls impressed through the arcade suite. But the most beautiful room is the huge amphitheatre, on two levels, the most imposing in the city at that time. A marble plaque, attached to the façade from Gării Street, mentions as architect-builder Guido P. Marion and A. Romano, both of Italian origin, settled in Galați. Today, the imposing building houses the Faculty of Physical Education and Sports of the "Dunărea de Jos" University.

Keywords: marchand, Galați city, Palace, commercial education, Chamber of Commerce, Industry and Agriculture

Spre capătul vestic al Străzii Gării din Galați, la intersecția cu strada Dr. Alexandru Carnabel, se află o construcție impunătoare, monumentală, cu fațade la aliniamentul ambelor străzi, un adevărat palat. Deși intrările în această impozantă clădire se află pe strada Dr. Alexandru Carnabel, imobilul figurează cu adresa pe Strada Gării nr. 63–65, fiind sediul Facultății de Educație Fizică și Sport a Universității „Dunărea de Jos” din Galați, instituție înființată prin Hotărârea de Guvern nr. 329 din 22.06.1998¹. Cu toate acestea, clădirea care adăpostește astăzi această instituție este cu mult mai veche, construcția ei începând în anul 1922.

Majoritatea locuitorilor din Galați cunosc această clădire sub denumirea de „Facultatea de tehnologie și chimie alimentară și piscicultură”, instituție fanion a învățământului superior românesc, în domeniul tehnologiei și chimiei

¹ *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 237 din 29 iunie 1998.

URBANISM ȘI ARHITECTURĂ ÎN ALGERIA ȘI GEORGIA

CONSTRUCTION DU QUARTIER D'ISLY AU XIXE SIECLE. NAISSANCE ET FORMATION DE LA PREMIERE VILLE FRANÇAISE FONDEE A ALGER (1840–1900)

ABDENNOUR OUKACI*
TSOURIA BABA-AHMED KASSAB**

CONSTRUCTION OF *QUARTIER D'ISLY* IN THE 19TH CENTURY. BIRTH AND FORMATION OF THE FIRST FRENCH CITY FOUNDED IN ALGIERS (1840–1900)

Abstract. This article focuses on the process of urban formation of the first French city built ex nihilo and intramural in Algiers between 1840 and 1900. The study of the literature produced on the subject and the analysis of graphic and photographic documents have made it possible to identify and describe the different phases of urban development in the *Quartier d'Isly*. Examination of the process of urban formation revealed a continuous intermittence in the urban development of the city throughout the second half of the 19th century.

This study also shows that the *Quartier d'Isly* was formed by separate urban fragments. These were built around the major urban operations carried out between 1840 and 1900. This is due to the military ubiquity in the city, on the one hand, and the absence of a complete and coherent urban project, on the other. At the turn of the 19th century, the military enclosure was dismantled and the *Quartier d'Isly* became the urban center of the city of Algiers in the 20th century.

Keywords: Formation, intramural, Algiers, 19th century, continuous intermittence, urban fragments, military ubiquity.

INTRODUCTION

Au lendemain de l'occupation française de la ville d'Alger qui est survenue en 1830, l'autorité coloniale a entamé des grandes opérations de transformation

* Abdennour Oukaci, lecturer-researcher, member of the research team: «Algerian architectural languages», Research laboratory: «City, architecture and heritage», École Polytechnique d'Architecture et d'Urbanisme, BP 177, 16200 Alger, Algérie, e-mail: a.oukaci@epau-alger.edu.dz.

** Tsouria Baba-Ahmed Kassab, professor, head of the research team: «Algerian architectural languages», Research laboratory: «City, architecture and heritage», Director-General of the Polytechnic School of Architecture and Urban Planning, Algiers, École polytechnique d'architecture et d'urbanisme, BP 177, 16200 Alger, Algérie, e-mail: t.kassab@epau-alger.edu.dz.

ARCHITECTURE AND URBAN DESIGN IN CONTEMPORARY GEORGIA: A COMPREHENSIVE REVIEW OF THE WORK OF SHOTA BOSTANASHVILI*

LINO BIANCO**

Abstract: Georgia is at the crossroads of Western Asia, namely the Caucasus region of Eurasia, and Eastern Europe. Until 1991 it was a Soviet Republic. Shota Bostanashvili was a Georgian architect, academic, artist and cultural theorist who studied architecture during the early years of the Brezhnev era and died in the year when the term in office of Saakashvili, the main promotor of Western architecture in Georgia, came to an end. The objective of this article is to comprehensively review his major professional and academic milestones and, based on archival research, identify his key executed and unrealized architectural and urban projects, which fall into two phases with the cut off between the two being the threshold from Soviet to post-Soviet Georgia. Works related to the first phase, all state projects, were undertaken with Vakhtang Davitaia. In both phases Bostanashvili engaged with architecture in an innovative manner, emphasising its poetical dimension. Rather than being utopic, he was able to operate on both poles: his critical and poetic thinking was coupled with the pragmatic solution of design problems. Since some of his projects reflect his personal life story, the term existentialist architecture is fitting to his work. This cultural theoretical approach is his main contribution to architecture and critical discourse in contemporary Georgia.

Keywords: Architectural history, existentialist architecture, poetics of architecture, Soviet Georgia, Georgia, Bostanashvili, Davitaia.

INTRODUCTION

As a Soviet Socialist Republic, Georgia was governed by the policies of the Soviet Union until its independence from the federal Northern Eurasia socialist state in 1991. The country was involved in a civil war until 1995, when Eduard Shevardnadze, the former Soviet Minister of Foreign Affairs, was elected president of the country. He was deposed in 2003 in a peaceful revolution led by Mikheil Saakashvili, who succeeded him and served until 2013.

* Funded by the Academic Work Resources Fund, University of Malta.

** Lino Bianco, PhD (Sofia), MSc (Arch.) (Lond.), MSc (Geol.) (Leics), BE&A (Hons) (Melit.), BA (Phil.), FRSA, FGS (Lond.), Eur. Ing., A&CE; IAA Professor; Visiting Professor, University of Architecture, Civil Engineering and Geodesy, Faculty of Architecture, 1 Hristo Smirnovski Blvd, Sofia 1046; Associate Professor, University of Malta, Faculty for the Built Environment, Msida MSD 2080, Malta, e-mail: lino.bianco@um.edu.mt.

CARTOGRAFIE ȘI TOPOGRAFIE URBANĂ

UN PLAN MILITAR AUSTRIAC DIN 1788 PRIVITOR LA ORAȘUL IAȘI ȘI ÎMPREJURIMILE SALE*

DAN DUMITRU IACOB**

AN AUSTRIAN MILITARY PLAN REGARDING THE IAȘI CITY AND ITS SURROUNDINGS IN 1788

Abstract. The subject of this article refers to a lesser-known cartographic source, regarding the most important city of Moldavia, Iași, and its neighboring area. The source is entitled *Plan von der moldauischen Hauptstadt Jassy und ihrer Gegend* [The Plan of Moldavian Capital Iași and its Surroundings] and probably was drawn by an Austrian staff officer in September 1788. The plan is owned by the Romanian Academy Library and has the dimensions of 405 × 476 mm and the scale 1 : 57 600. It is not very precise and detailed but provides valuable information on the geography, topography and toponymy of the area around the city of Iași, from the end of the eighteenth century. The plan confirms a number of known historical and topographical information from narrative or other cartographic sources, such as Russian plans and estate plans, but it also presents some lesser-known details regarding changes to the hydrographic network, bridges and roads and, especially, about the position of the Austrian, Russian and Ottoman military units and camps in the vicinity of Iași, from the end of August and the beginning of September 1788. From this point of view, the plan is an additional proof regarding the strategic role that the city of Iași represented in the military operations carried out in this conflict zone, subsumed by the broader context of the Russian-Austro-Turkish War (1787–1792).

Keywords: Iași, town plan, urban topography, military cartography, Austrian surveying activities.

Repere istoriografice

Planul pe care ne-am propus să-l analizăm este semnalat de foarte mult timp în istoriografia românească, însă nu a beneficiat de o cercetare specială până în prezent și nu a fost publicat integral și suficient de lizibil pentru a fi accesat cu ușurință de către cei interesați de consultarea sau valorificarea informațiilor pe care le conține¹.

* Acest studiu a fost realizat în cadrul unui grant al Ministerului Educației și Cercetării din România, CNCS – UEFISCDI, proiect numărul PN-III-P4-ID-PCE-2020-1139.

** Dan Dumitru Iacob, Ph.D. in History, senior researcher at Institute of Social Sciences and Humanities Sibiu, Bulevardul Victoriei 40, 550024, Sibiu, Romania, e-mail: iacob@icsusib.ro.

¹ Varianta digitală a revistei *Historia Urbana*, care poate fi accesată din CEEOL, facilitează consultarea planului color, la o rezoluție care permite vizualizarea la nivel de detaliu topografic.

NOI PLANURI RUSEȘTI PRIVITOARE LA ORAȘUL BUCUREȘTI ȘI ÎMPREJURIMILE SALE (1828, 1830, 1849–1850)*

LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, TOADER POPESCU**

NEW RUSSIAN PLANS REGARDING THE CITY OF BUCHAREST AND ITS SURROUNDINGS (1828, 1830, 1849–1850)

Abstract. In this study we will analyze three plans of the city of Bucharest found in the Military-Historical Archive of Moscow: a plan from 1828 made by Karl I. Stiernskanț after a drawing by Kuzmin N. Petrovici; a version of this plan, drawn up in ca. 1830 for the cabinet of General P. D. Kiseleff, appointed plenipotentiary president of the Romanian Principalities in 1829–1834; a plan made under the coordination of Lieutenant-Colonel Glebov in 1849–1850, when the city of Bucharest was under both Russian and Ottoman occupation. The three plans allow a better understanding: of the evolution of the capital of Wallachia in the first half of the nineteenth century; of how the city expanded; of the way in which the local patrimony, both secular and ecclesiastical, was enriched; of the administrative structure; and of how the town was managed during the Russian and Ottoman occupations. Moreover, these plans give us clues as to how the modernization process encompassed the city, to how the transition from wood to stone as a building material was achieved, and to how new institutions were introduced. Last but not least, the plans convey important information about the city's surroundings, over a fairly large area, the data being helpful not only to historians but also to geographers.

Keywords: Wallachia, Bucharest, cartography, topography, Russian occupation, process of modernization

PREAMBUL

Cercetările desfășurate în arhivele rusești au permis introducerea în ultima vreme în circuitul istoriografic, dar nu numai, a multor planuri necunoscute ale

* Acest studiu a fost realizat în cadrul unui grant al Ministerului Educației și Cercetării din România, CNCS – UEFISCDI, proiect cu numărul PN-III-P4-ID-PCE-2020-1139. Precizăm totodată că planurile analizate în studiul de față au fost aduse în copie în România cu contribuția Comisiei de Istorie a Orașelor din România, căreia îi adresăm mulțumirile noastre.

** Laurențiu Rădvan, Ph.D. in History, professor, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, e-mail: radvan@uaic.ro; Mihai Anatolii Ciobanu, Ph.D. in History, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, e-mail: ciobanumihaianatolii@gmail.com; Toader Popescu, Ph.D. in Architecture, assistant professor, „Ion Mincu” University of Architecture and Urbanism, Department of History & Theory of Architecture and Heritage Conservation, str. Academiei, no. 18–20, sect. 1, Bucharest 010014, Romania, e-mail: toaderpopescu@yahoo.com.

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

Liber Consulum Civitatis Leopoliensis (1460–1506), editionem curaverunt,
MYRON KAPRAL, BOHDANA PETRYSHAK, Leopoli, 2020
(Opera Historica Leopolitana, Fontes, Vol. IX), 847 p., 12 il.

Izvoarele medievale târzii ale oraşului Lvov/Liov (L'viv, Lwów, Lemberg) sunt cunoscute cercetării istorice româneşti, documentele din cartea oraşului, alături de alte câteva surse – socoteli, acte consulare şi judiciare civile din timpul secolelor XV–XVI – fiind prezentate de Nicolae Iorga în lucrările sale referitoare la relaţiile economice ale ţărilor române¹. Manuscrisele din Lvov au fost privite şi mai târziu cu atenţia cuvenită, au continuat să stârnească interesul istoriografic prin bogatele lor informaţii despre istoria şi viaţa românilor din trecut².

Cartea oraşului Lvov, publicată sub egida Institutului de Arheologie al Academiei Naţionale de Ştiinţe din Ucraina şi a Arhivelor Istorice Centrale de Stat, este prima ediţie completă a textului medieval târziu. Volumul întreg, care acoperă perioada martie 1460 – decembrie 1506, este un registru orăşenesc neasemuit din arhivele din Lvov, conţinând un total de 2 760 de însemnări, dintre care 2 106 în limba latină şi 655 în limba germană. Alegerea consilierilor orăşeneşti, precum şi listele cu numele lor, afacerile economiei oraşului, acordarea cetăţeniei, redactarea statutelor care reglementează viaţa de breaslă a negustorilor şi meşteşugarilor, măsuri şi greutăţi de piaţă, acte de vânzare-cumpărare, de succesiune, de zaloguri, problemele legate de moşteniri, disputele comerciale, conflictele cotidiene arată viaţa de zi cu zi a oraşului. Registrul conţine atât cazuri de tip administrativ, cât şi de tip juridic, deşi din 1471 până în 1486 s-a păstrat şi cartea judecătorească (registru special pentru activitatea judecătorească) care reflectă activitatea consiliului de juraţi. Din punct de vedere al cuprinsului registrului, prin însemnările sale acesta face parte dintre cărţile orăşeneşti (*liber civitatis*) cu un conţinut mixt, la fel ca majoritatea protocoalelor similare din oraşele cu drept german din Europa Centrală şi de Est din acea perioadă, iar deciziile luate în tranzacţiile juridice (declaraţii, chitanţe, mărturisiri etc.) erau consemnate în paginile sale la cererea orăşenilor, încercându-se astfel să se asigure afacerilor consecinţele juridice prielnice. Cea mai veche carte orăşenească din Lvov, care conţine documentele consiliului orăşenesc şi ale judecătorească din 1382 până în 1389, a supravieţuit până în zilele noastre, în timp ce cel mai vechi registru de socoteli ale oraşului s-a păstrat de la începutul secolului al XV-lea, iar protocolul actelor judecătoreşti din 1440. Cartea oraşului având ca ani limită 1402 şi 1459 nu s-a păstrat, existenţa sa fiind cunoscută doar din cronicile secolului al XVIII-lea. A supravieţuit însă un registru de socoteli din perioada în care a fost publicată cartea orăşenească din 1460–1506, care înregistrează veniturile şi cheltuielile oraşului între 1460 şi 1518, aşa cum este descrisă în introducerea volumului (p. 18).

Cele mai importante privilegii regale au fost înscrise în această carte a oraşului, la fel şi corespondenţa purtată cu oraşele învecinate sau mai îndepărtate (Wrocław/Breslau, Kaliskie/Kalisz, Tarnów/Tarnau, Cracovia/Kraków, Vilnius, Dresda, Poznań/Posen, Nürnberg, Magdeburg etc.) sau chiar cu Moldova şi Ţara Românească, iar după cum citim în prefaţă, în carte au fost reproduse câteva blazoane ale negustorilor din Italia, care ar putea fi utile pentru cercetarea heraldică (p. 25). În registru au

¹ Nicolae Iorga, *Relaţiile comerciale ale ţerilor noastre cu Lembergul. Regeste şi documente din Arhivele Oraşului Lemberg*. Partea I (Bucureşti: Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, Marinescu şi Şerban, 1900); Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilei şi Cetăţii-Albe* (Bucureşti: Editura Academiei Române, 1900).

² Petre P. Panaitescu, *Călători poloni în ţările române* (Bucureşti: Cultura Naţională, 1930), (Academia Română. Studii şi cercetări, XVII).

fost înscrise câteva copii ale unor documente din prima jumătate a secolului al XV-lea, iar alte două înregistrări datează din vremuri mai târzii, 1507 și 1517. Publicația urmează ordinea originală a înregistrărilor, ordinea cronologică fiind rareori suprascrisă de către notarul orașului. Cele mai multe intrări sunt din 1469 (95 la număr), iar cele mai puține din 1461 (24). Conținutul cărții nu este, desigur, necunoscut istoricilor, iar de-a lungul anilor, numeroase lucrări au folosit datele sale din diverse perspective. În afară de Iorga, aceste însemnări i-au interesat în primul rând pe cercetătorii interesați de istoria medievală târzie a comunității ucrainene din Lvov, dar volumul mare de informații din carte a fost valorificat și de către studii despre negustorii evrei și armeni, despre comerțul de tranzit cu robi către Italia. De asemenea, cercetătorii au studiat legătura dintre Cracovia și Lvov, testamentele din carte, scrisul dierilor din epocă și specificul lor pentru studiul prosopografic al mediului erudiților din spațiul urban și pentru întocmirea biografiilor acestora (pentru titlul lucrărilor vezi p. 19).

Lvov, aflat pe ruta comercială dinspre Constantinopol și porturile de la Marea Neagră care făcea legătura între orașele din Europa Centrală și de Vest prin Praga și Cracovia, a devenit cel mai important oraș din regiune în timpul domniei regilor polonezi de la sfârșitul Evului Mediu, importanța sa comercială și economică depășind-o pe cea a vechiului centru princiar Halici (Halitsch/Halyč). Începând din 1356, orașul a fost scutit de jurisdicției străine prin acordarea Dreptului (Legii) Magdeburg de către suveran, prin care populația, coloniștii germani în genere, au primit dreptul de a-și exercita propriile obiceiuri juridice și dreptul de dispoziție asupra proprietății atribuite, libertate de mișcare. Conform statutului urban, toate problemele orașului urmau să fie rezolvate de un consiliu ales de cetățenii bogați. Donațiile extinse de terenuri au făcut ca impactul legislației urbane să nu se oprească la zidurile orașului, ci să se extindă și la zona rurală din jur. Privilegiul regelui Casimir cel Mare a acordat, de asemenea, comunităților civile necatolice care trăiau în oraș – armeni, evrei, ruși, tătari și alte grupuri etnice – dreptul de a se supune legilor din Magdeburg, oferindu-le în același timp posibilitatea de a trăi după propriile legi și de a-și ține propriile judecătorii sub supravegherea unui locțiitor regal. Ca urmare, în Lvov au fost înființate o comunitate armeană și una evreiască, alături de comunitatea civilă, cu propriile lor organisme de autogovernare. În interiorul zidurilor orașului, în jurul bisericilor și al sinagogii s-au dezvoltat centrele de locuire ale diferitelor grupuri etnice, așa cum reiese și din denumirile străzilor, bisericilor, cimitirelor sau ale băilor publice din cartea orașului. Cu toate acestea, dezvoltarea de cartiere separate după etnie nu era încă tipică în perioada acoperită de cartea orașului, în ciuda faptului că proprietatea imobiliară era tranzacționată în principal în cadrul fiecărui grup, tranzacțiile între cetățeni, armeni, evrei și ruși nu erau neobișnuite³. Pe lângă armeni, ruși și evrei, străinii din zone diferite ale Europei de Est au fost atrași de statutul de cetățean al orașului, care le conferea dreptul de a participa deplin la comerțul și privilegiile vamale ale locuitorilor. Astfel, de exemplu, persoane din țările române au fost incluse printre cetățenii orașului. Conform listelor de consilieri, înscrise în cartea orașului, în corpul de șase consilieri reînnoit anual se regăseau, judecând după numele lor, membrii de origine română: Johannes Walach (consul în a 5-a poziție în 1483, prima în 1487) și fiul său Melchior Walach (jurat/scabinus în 1502), care au fost aleși în magistratul orașenesc. Documentele arată, de asemenea, că atât tatăl, cât și fiul erau implicați în principal în împrumuturi de bani și dețineau proprietăți extinse în oraș.

Luată împreună, documentele publicate ilustrează viața economică, culturală, națională și religioasă a Lvovului medieval târziu, în toată diversitatea sa extraordinară. Volumul include un bogat indice de nume și toponime, precum și unul tematic foarte amănunțit, care contribuie la înțelegerea terminologiei juridice medievale. Pe lângă faptul că reprezintă o contribuție importantă la cunoașterea istoriei timpurii a orașului Lvov, această carte de referință, realizată cu profesionalism, adaugă o multitudine de informații noi și unice despre administrația, practicile judiciare și viața populației din orașele medievale târzii din Europa de Est. Asemănările juridice fac ca acest volum să fie indispensabil pentru cercetătorii din toate țările ale căror tradiții juridice sunt legate de Legea Magdeburg.

Julia Derzsi

³ Jürgen Heyde, *Transkulturelle Kommunikation und Verflechtung. Die jüdischen Wirtschaftseliten in Polen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2014), 126–137 (Quellen und Studien/Deutsches Historisches Institut Warschau, 29).

SORIN IFTIMI, *Orașul Iași în imagini vechi (secolele XVII–XIX). Gravuri, stampe, litografii, picturi / Jassy in old images (17th–19th centuries). Engravings, prints, lithographs, paintings, București, DAR Development Publishing, Heidelberg, HERLO Verlag, 2020, 248 p., il.*

Imaginile istorice ale orașelor oferă numeroase informații, completând sau înlocuind alte surse documentare. În ele, istoricii pot găsi detalii despre împrejurimile orașului la un moment dat, despre economia locală, arhitectură, aspecte de viață cotidiană și condiții sociale, de viață confesională și politică urbană.

Orașele importante din toată lumea au fost reprezentate, de-a lungul secolelor, într-un număr însemnat de desene, picturi, gravuri, vederi generale sau parțiale luate din diferite direcții, din profil, din perspectiva zborului de pasăre. Imagini având ca subiect orașul au fost tipărite începând cu ultimele decenii ale secolului al XV-lea, odată cu primele cărți ilustrate.

Doar aspectul din ultimii 150 de ani al celor mai multe orașe se păstrează în volume ce adună la un loc fotografiile, mai vechi sau mai noi. Puține orașe din România au monografii sau repertorii ale reprezentărilor lor de-a lungul timpului. Cel mai bine cercetat, din acest punct de vedere, este Sibiu⁴, dar au studii referitoare la imaginile lor istorice și orașele Brașov⁵, București⁶, Cluj⁷, Giurgiu⁸, Hunedoara⁹, Satu Mare¹⁰, Sebeș¹¹ și, foarte de curând, Timișoara¹². Existența sau lipsa acestui tip de

⁴ Otto Czekelius, „Alt-Hermannstadt. Zeitgenössische Beschreibungen, Veduten, Pläne”, *Neue Literatur* 1 (1981): 85–95; Otto Czekelius, *Schriften aus dem Nachlaß*, Brigitte Stephani (ed.), (Bukarest: Kriterion Verlag, 1985), 69–84; Hermann Fabini, *Sibiul vechi – evoluția orașului oglindită în reprezentări grafice* (Sibiu: 1983); Hermann Fabini, *Baugeschichtliche Entwicklung von Alt-Hermannstadt im Spiegel historischer Stadtbilder* (Hermannstadt: 1983); Otto Czekelius, Hermann Fabini, *Das alte Hermannstadt. Veduten und Stadtpläne aus vier Jahrhunderten* (Sibiu-Hermannstadt: Monumenta Verlag, 2007); Anda-Lucia Spânu, „Sibiul în imagini istorice”, Adrian Georgescu, Anda-Lucia Spânu, Iulia Mesea, Bogdan Andriescu, *Sibiu: De la Villa Hermann la Capitală Culturală Europeană*, Dan Nanu (ed.), (Sibiu: Editura „ASTRA MUSEUM”, 2016), 39–53 și încă câteva articole ce tratează doar un anumit tip de reprezentare (monumente dispărute, vederi generale, fortificații ș.a.m.d.).

⁵ Minerva Nistor, „Brașovul în izvoare cartografice și iconografice”, *Cumidava* 9, nr. 1 (1976): 37–72, + 75 il.

⁶ Adrian C. Corbu, Horia Oprescu, *Bucureștii vechi. Documente iconografice. Vederi – scene pitorești – tipuri și costume – scene istorice (secolele XVII, XVIII, XIX)* (București: Atelierele Cartea Românească, f. a. [1936]).

⁷ Magdalena Bunta, „Clujul medieval în gravuri”, *Acta Musei Napocensis* 11 (1974): 185–197; Anda-Lucia Spânu, „Clujul în imagini istorice. De la Georg Hoefnagel la Ludwig Rohbock”, în *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostarténeti tanulmányok Studii de istorie urbană*, Főszerkesztő Lupescu Makó Mária, Szerkesztők Ionuț Costea, Ovidiu Ghitta, Sipos Gábor, Rűsz-Fogarasi Enikő (eds.), (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2018), 229–239.

⁸ Florentin Breazu, Mariana Vida, *Giurgiu în grafica secolului al XIX-lea / Giurgiu in the Graphic Arts of the 19th Century* (Giurgiu: DAR Publishing, 2013).

⁹ Cristian-Constantin Roman, Anda-Lucia Spânu, „Repertoriul imaginilor istorice ale Castelului Corvinilor din Hunedoara”, în *Comunicări științifice*, vol. I, Fundația Livia și Ion Piso, Centrul Documentar Expozițional al nobilimii române maramureșene (București: Editura Eikon, 2018), 157–186.

¹⁰ Livia Bacăru, „Stampe medievale reprezentând cetatea Satu Mare, aflate în colecția Bibliotecii Academiei”, *Satu Mare. Studii și comunicări Satu Mare* 3 (1975): 77–85.

¹¹ *Sebeșul în imagini de epocă*, coordonatori Dorin Ovidiu Dan, Adrian Popa, Gheorghe Maniu (Alba Iulia: Altip, 1998); Călin Anghel, „Orașul Sebeș în reprezentări de epocă”, *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica* 10, 1 (2006): 187–195.

¹² Szalai Béla, *Temesvár, Timișoara, Temeswar, Temuubap 1596–1896. Pictures of 300 years* (Timișoara: EUV, 2020).

lucrări – cu importantă valoare istoriografică – nu are legătură cu importanța politică sau culturală a localității, ci cu preocupările istoricilor domeniului sau istoricilor interesați de istoria (urbană) locală.

În sfârșit, și Iașiului, multă vreme capitală politică și întotdeauna „hub” cultural românesc – care până acum s-a bucurat doar de un volum¹³ cu sute de ilustrații: cărți poștale dintr-o colecție privată –, îi este dedicat un astfel de album ce adună la un loc reprezentările sale istorice.

Este meritul domnului Sorin Iftimi, cunoscut cercetător și muzeograf ieșean, care s-a aplecat asupra complexei și dificilei activități de repertoriere a imaginilor istorice ale orașului celor șapte coline. Aceste rânduri sunt menite să atragă atenția asupra apariției cărții domniei sale, *Orașul Iași în imagini vechi*, lansată în 7 noiembrie 2020, la Galeriile Grumăzescu din Iași. Volumul este parte a unui proiect al Asociației Patrimoniul, Artă și Cultură pentru Tineret – sucursala Iași, fiind finanțat de Primăria Municipiului Iași prin programul de finanțare a proiectelor societății civile.

Autorul volumului apărut la DAR Development Publishing din București și HERLO Verlag din Heidelberg este un fin cunoscător al orașului, despre care a scris¹⁴ de mai multe ori, iar albumul beneficiază din plin de experiența sa prin trimiterea la numeroase documente despre și descrieri ale zonelor reprezentate în imaginile discutate, precum și prin detaliile în legătură cu arhitectura și viața urbană.

Cele 248 de pagini ale cărții sunt alcătuite din 112 pagini de text bilingv și 136 de pagini de ilustrații ce reprezintă 120 de vederi generale și parțiale, 115 dintre acestea fiind comentate în text.

Pentru mai multele categorii de specialiști posibil interesați de lucrare, sunt de folos informațiile privind organizarea sa. Cum lucrarea, surprinzător, nu are un cuprins, poate ar trebui redat aici. După un *Argument / Consideration* al autorului, urmează cele nouă capitole ce tratează, în ordine cronologică, fie mai multe reprezentări de același tip, fie ale unui artist/unor artiști. Acestea sunt: I. *Primele vedute ale orașului Iași (1600–1788) / The first Vedute depicting Jassy (1600–1788)*; II. *Peisaje ieșene de M.M. Ivanov și G.S. Sergeev (1790–1793) / Jassy landscapes painted by M.M. Ivanov and G.S. Sergeev (1790–1793)*; III. *Imagini din Iași la începutul secolului XIX. J. Schüffrid, I. Clark, M. N. Vorobiev / Representations of Jassy at the beginning of the 19th century. J. Schüffrid, I. Clark, M. N. Vorobiev*; IV. *Două imagini de Auguste Raffet și variantele lor (1837) / Two pictures by Auguste Raffet and their versions*; V. *Desene originale și litografii de Michel Bouquet (c. 1840) / Original drawings and lithographies by Michel Bouquet (c. 1840)*; VI. *Orașul Iași în anii 1840. R. Tannich, A. Kranzllger și L. Stawski / Jassy around 1840. R. Tannich, A. Kranzllger and L. Stawski*; VII. *Albumul cu douăsprezece vederi ale Iașilor de J. Rey (1845) / The album containing twelve views of Jassy, by J. Rey (1845)*; X [VIII]. *Un „album” al Iașilor de E. Zschermack / An album of Jassy by E. Zschermack*; IX. *Vedute ale Iașilor de după 1850 / Vedute of Jassy after 1850*. Lucrarea se încheie cu o utilă *Bibliografie selectivă*.

Păcat că o lucrare de o asemenea valoare a fost trimisă pripit spre tipar, fără a avea tot aparatul critic necesar. Și atunci când există este incomplet și deloc uniform. Capitolele sunt evident redactate (în perioade?) diferit(e), fiecare pare a fi un text separat, cu aparate critice deosebite.

Nici vorbă de corectură, motiv pentru care textul are extrem de multe greșeli tipografice în prima parte (p. 10–11) și este presărat de neplăcute dezacorduri cauzate de greșeli de tehnoredactare. Voi menționa mai jos o parte dintre acestea, cele mai deranjante.

Formulări nefericite, eronate sau parțiale: „foeil de d’oiseau” (p. 10) este „ochiul păsării”, traducerea expresiei engleze „bird’s eye” care este echivalentul expresiei franceze pentru „vol d’oiseau” („vedere din

¹³ *Dor de Iași. Imagini din Iașul vechi / Images du vieux Iași / Images of Old Iași*, Jil Silberstein (ed.) (Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016), cu o a doua ediție, revăzută și adăugită, tipărită în 2018.

¹⁴ Cele mai cuprinzătoare sunt volumele: *Orașul Iași. Memoria monumentelor* (Iași: Editura Palatul Culturii, 2014); *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene* (Iași: Editura Doxologia, 2013 și ediția a II-a, 2014); *Iașii – simbolurile unui oraș simbol* (Iași: Editura Trinitas, 2008); *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene. Monumente, ctitori, mentalități* (Iași: Editura Trinitas, 2008), la care se adaugă volume ce tratează doar o parte din oraș (o stradă, un monument) sau o anumită perioadă istorică. De asemenea, lista articolelor despre Iași este impresionantă.

zborul păsării”) care s-a încetățenit în literatura de specialitate; într-o carte păstrată (care carte?!)... se păstrează o gravură care... păstrează modelul (p. 17 și fig. 5); afirmații de tipul „izvorâte din arta vechilor cartografi, primele vedute ale Iașilor” (p. 22) sau „acesta a fost motivul pentru care a fost comandată lucrarea” (p. 68) ar trebui argumentate și/sau susținute cu note bibliografice. Unele idei nu sunt duse până la capăt: înșiruirea de considerații de la p. 61 duce la niște concluzii evidente, pe care însă autorul nu le enunță: fig. 25 (circa 1800) pare a fi modelul pentru TOATE celelalte. Adam Neale (care a călătorit la Iași, în 1805) probabil o știa, deci nu a realizat un „instantaneu de la fața locului”. Vederea din fig. 24 (p. 73) este mai largă decât la Neale (fig. 23, p. 72), la fel cele din fig. 27 (p. 76) și fig. 28 (p. 77).

Numele corect pentru Andrei Corbea este Cornea (în mai multe locuri, atât în text cât, mai ales, la note); Ioan C. Băcilă, citat inițial corect, devine Ioan C. Băcescu adeseori.

Titlurile lucrărilor citate nu sunt redade complet (p. 15, nota 22 are un an de apariție în text, unde titlul este prescurtat în limba română și un altul la notă, unde titlul este redat prescurtat în limba germană).

Traducerile sunt preluate de la autori români, cu tot cu greșeli, nu traduse după original, iar multe citate sunt redade atât între ghilimele, cât și cu italice (de exemplu p. 16 și nota 23: traducerea din N.A. Bogdan).

La p. 18, notele 29–31 sunt diferite la varianta în limba română față de cea engleză, pentru că nota 31 în română devine 29 în versiunea engleză.

Într-o gravură, cea de la fig. 11, citată la p. 20, sunt *desenate* corpurile de oaste, în loc să fie, să zicem, *reprezentate*; aceeași gravură are dimensiuni 18 × 36 cm la nota 35 (p. 20) și 155 × 261 (cel mai probabil mm) în catalog, sub reproducerea imaginii (p. 34).

Fig. 12 și 13 (p. 35 și 36) au două legende / titluri deosebite, deși au același număr de inventar; un paragraf de trei rânduri conținând explicații privind reprezentarea repetată au ajuns la p. 38, intercalate între cele convenite sub fig. 15.

Începând cu capitolul al doilea, notele sunt numerotate continuu în varianta română și încep de la 1 în cea engleză: nota 38 devine 1, nota 58 devine 1 ș.a.m.d.

John He(a)viside Clark este ba desenator, ba gravor la p. 59, iar la p. 60, „cel mai probabil imaginea” publicată de Adam Neale în cartea sa (fig. 23) „reprezintă o vedere a Iașului realizată din curtea gazdei sale”, pentru ca două paragrafe mai jos să aflăm că „totuși, nu aceasta pare să fi fost clădirea în care a poposit medicul Adam Neale”.

La nota 82 (p. 65), primul titlu, în rusă, nu are nici transliterare, nici traducere în limba română; la cel de-al doilea numele autorului este cules cu alt font.

Fig. 33 (p. 67) din text este 32 (p. 81) din catalog, iar 32 din text este 33 (p. 82) în catalog. Fig. 34 și 34 a (p. 83–84) nu sunt deloc menționate în text.

Capitolul al V-lea se încheie cu un paragraf despre fig. 56, care se regăsește în catalogul capitolului al VI-lea și cu considerații despre o alta, nereprodusă/catalogată în volum. Fig. 59–60 aparțin aceluiași subiect, vederile lui Michel Bouquet, dar se regăsesc între vederile din catalogul capitolului VI.

Vederile de la p. 126–127 (patru fig. cu detalii din vederea lui Tannich) nu au niciun fel de explicații în catalog sau text.

Titlurile din text nu sunt aceleași cu cele din catalog: fig. 70 este citată în text (p. 151) *Mitropolia și Hanul Vangheli* („Vue de la Métropole”), iar sub reproducere (p. 170) *Vedere asupra Mitropoliei* (1845) Jassi – Vue de la Mitropole.

Fig. 97 (p. 223) începe catalogul ultimului capitol, dar nu este menționată în textul volumului, care se oprește la fig. 115; despre celelalte imagini până la 120, foarte interesante, niciun comentariu.

Legende imaginilor sunt redade fie în original, fie în traducere în limba română (citată); varianta în română a titlurilor vederilor este ba în italice, ba nu, iar cea originală uneori cu ghilimele, alteori fără.

Lucrarea conține pagini întregi de detalii biografice despre artiștii care au realizat imaginile sau despre autorii cărților în care au fost tipărite, fără nicio notă bibliografică.

Din punct de vedere al formatării, există fragmente de text culese cu font albastru (p. 61 și 64) și sunt utilizate italice și ghilimele pentru unele citate în textul englez, nu și în cel român (doar ghilimele), la fiecare dintre paginile 121–123, 146–148, 155–156.

Ar mai fi de spus că ar fi trebuit uniformizat și catalogul, căruia i-ar fi fost necesară o bibliografie. Dimensiunile vederilor nu sunt menționate întotdeauna, nici la note imaginile nu sunt întotdeauna citate la fel.

În privința primei reprezentări (fig. 1, p. 23), autorul intuiește parțial corect, într-adevăr, însemnarea de pe imagine indică tomul și pagina lucrării din care a făcut parte, doar că preia datarea sugerată de notița în creion de pe exemplarul aflat la BAR (secolul al XVI-lea); lucrarea¹⁵ a fost tipărită între 1692 și 1699 la Napoli, și astfel vederea nu mai este cea mai veche reprezentare a orașului, ea fiind cu un veac mai „tânără”. De altfel, întreg secolul al XVII-lea este reprezentat doar de două vederi, cea tipărită la Augsburg, în 1686 (fig. 2, p. 24) și aceasta. Și astfel, acoperirea cu imagini istorice a aspectului orașului Iași se scurtează.

Fără îndoială, domnul Sorin Ifțimi are amănunțite cunoștințe despre Iași, dovedite, de exemplu, de descrierile vederilor lui Ivanov (fig. 16–19). Imaginea palatului domnesc (fig. 21 și 22), este bun prilej de reflecții despre arhitectura reședințelor princiare, domnești, boierești) combinate cu citate „contemporane” din călători străini. De altfel, începând cu capitoul al treilea, fiecare imagine provoacă o incursiune în istoria locului.

Capitolul cel mai bine scris, din punct de vedere al corectitudinii științifice, este cel despre vederile parțiale ale lui Auguste Raffet, ce are toate trimerile bibliografice. Așa ar fi trebuit să fie tot textul.

Mie personal, volumul domnului Sorin Ifțimi îmi este foarte util pentru corectarea și completarea repertoriului reprezentărilor de orașe din spațiul actualei României, început acum exact 20 de ani – care de atunci este în permanentă schimbare, numărul imaginilor crescând mereu, pe măsura identificării unora noi – și îl voi folosi cu siguranță.

De apreciat poziționarea imaginilor la sfârșitul fiecărui capitol, fiind astfel mai ușor de urmărit atât evoluția tipului de reprezentare, cât și dezvoltarea orașului. Traducerea în limba engleză a textului lărgeste aria de răspândire și accesibilitatea lucrării. Formatul mare, aspectul elegant și hârtia velină, de calitate, oferă albumului plus de valoare.

Recomand călduros locuitorilor și vizitatorilor orașului, dar, mai ales, cercetătorilor, această carte documentată, în același timp de o calitate grafică ireproșabilă.

Se poate spune că evoluția politică, socială, culturală și, mai ales, arhitecturală a orașului Iași (în 200 de ani) poate fi reflectată sau chiar dovedită prin acest tip de documente istorice. Vederile urbane parțiale sau generale ale Iașiului, desenate, pictate, gravate sau imprimate, pot nuanța sau chiar reconstitui (măcar parțial) istoria sa.

Anda-Lucia Spânu

LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, *Planurile orașului Iași în arhive străine (1739–1833). The city plans of Iași in foreign archives (1739–1833)*, [București], Heidelberg, Editura DAR Publishing & HERLO Verlag UG, 2020, 117 p. + 14 pl.

În ultimii cinci ani, cunoștințele istorice, geografice și topografice referitoare la orașul Iași s-au îmbogățit prin descoperirea în arhivele străine a unor planuri militare realizate în secolele XVIII–XIX, în timpul conflictelor și operațiunilor desfășurate pe teritoriul țărilor române de armatele ruse,

¹⁵ *La Sagra Lega contro la potenza Ottomana: successi delle armi imperiali, Polacche, Venete e Moscovite: rotte e disfate di eserciti de'Turchi, Tartari e Ribelli, assedii e prese di citt , piazze e castelli, acquisti di provincie e di regni, ribellioni e sollevazioni nella Monarchia Ottomana, origine della ribellione degl'Ungari e Techly: tutti gli accidenti successivamente sopraggiunti dall'anno 1683, fino al fine del 1691: con una distinta descrizione di tutte le citt e fortezze dell'Austria, Ungaria, Transilvania, Schiavonia, Bossina, Croazia, Dalmazia, Rascia, Servia, Bulgaria e Morea.* Historia compita, divisa in quattro tomi, fatta porre in luce da Michele Luigi Muttij. Arricchita da cinquantatre ritratti. In Napoli: nella stampa, a spese del Mutii, 1692–1699.

austriece și otomane¹⁶. Cele mai consistente și importante descoperiri provin din arhivele moscovite, care au fost investigate cu sârguință de tânărul istoric Mihai Anatolii Ciobanu, în contextul unor burse și stagii de documentare. Cu acest prilej, el a reușit să descopere noi surse cartografice nu doar pentru orașul Iași, ci și pentru alte orașe din Moldova și Țara Românească, inclusiv pentru cele care au făcut parte din fostele raiale otomane. Împreună cu Laurențiu Rădvan, care a susținut științific și, într-o anumită măsură, chiar financiar acest efort de documentare, o parte dintre aceste surse au fost deja valorificate în reviste științifice prestigioase din țară. Descoperirea unor noi planuri referitoare la orașul Iași și oportunitatea diseminării lor pentru un public mai larg a determinat realizarea unui album cartografic, al cărui conținut ne propunem să-l prezentăm pe scurt în cele ce urmează.

Titlul albumului este destul de general, pretându-se pentru o serie sau cel puțin o continuare, deoarece planuri ale orașului Iași nu se găsesc doar în arhivele și bibliotecile din Rusia și Ucraina, ci și în cele din Austria și Suedia, spre exemplu, despre care avem deja referințe certe¹⁷.

În afară de planurile publicate anterior, autorii au mai adăugat câteva planuri descoperite între timp, astfel încât albumul cuprinde 14 planuri militare ridicate de ofițerii și inginerii ruși pe parcursul a circa un secol, începând cu anul 1739. Concret, albumul cuprinde două planuri ale orașului Iași din 1739, unul din 1769, patru planuri din 1771–1772, un plan din 1789, un plan din 1807, unul din 1828 și unul din 1828–1833. Pe lângă acestea, au fost incluse și trei planuri ale curții domnești și palatului domnesc, din 1769–1772, respectiv 1807.

Albumul este împărțit în trei părți sau secțiuni: în prima și cea mai amplă parte sunt analizate în capitole distincte toate cele 14 planuri, în a doua secțiune sunt redactate și traduse legendele planurilor, iar în cea de-a treia secțiune sunt reproduse grafic planurile, cu mențiunea că acestea mai sunt tipărite și într-un format mai mare, sub formă de planșe volante, care sunt prinse de volum cu o banderolă de hârtie.

Comparativ cu studiile detaliate ale planurilor deja publicate în revistele de specialitate, autorii au ales o abordare mai sintetică în album, evidențind totuși cele mai importante aspecte necesare pentru înțelegerea și utilizarea acestor surse cartografice. Pentru fiecare dintre planuri au fost arătate pe scurt circumstanțele politico-militare în care au fost realizate, iar în cazurile în care a fost posibil, au fost incluse și referințe suplimentare despre identitatea și cariera autorilor planurilor. În descrierea și analizarea planurilor, autorii albumului au evidențiat reperele urbane importante, însă nu au neglijat nici detaliile mai puțin cunoscute referitoare la topografia orașului și a zonei învecinate.

¹⁶ Dintre planurile referitoare la orașul Iași, publicate recent, le amintim, în primul rând, pe cele rusești, publicate de Laurențiu Rădvan și Mihai Anatolii Ciobanu: „Din urmările ocupației ruse în Moldova (1739): cel mai vechi plan al Iașilor”, *SMIM* 35 (2017): 195–218; „Descoperiri în arhivele de la Moscova: planuri necunoscute ale orașului Iași”, *HU* 27 (2019): 195–223; „1807, un an și trei planuri pentru Iași: al orașului, al curții și palatului domnesc”, *AIX* 56 (2019): 247–273; „Cum arăta curtea domnească din Iași? Informații inedite din surse cartografice”, *SMIM* 37 (2019): 195–234; „Noi contribuții privind cele mai vechi planuri ale Iașilor (1739)”, *SMIM* 38 (2020): 295–314. În afară de acestea, mai adăugăm și două planuri austriece, publicate de subsemnatul: Dan Dumitru Iacob, „Harta orașului Iași și a zonei înconjurătoare din 1855”, *HU* 28 (2020): 267–316 + o planșă; „Un plan militar austriac din 1788 privitor la orașul Iași și împrejurimile sale”, *HU* 29 (2021): 201–225 + 1 pl. Nu în ultimul rând, merită menționată și contribuția lui Sorin Iftimi, care a descoperit și publicat originalul planului întocmit de Iosif Rașec; chiar dacă nu este un plan militar, acesta constituie o sursă cartografică de mare valoare pentru istoria orașului Iași: Sorin Iftimi, „Planul orașului Iași de Iosif Rașec (1844). Recuperarea documentului original”, *Monumentul*, Lucian-Valeriu Lefter, Aurica Ichim (eds.), (Lucrările Simpozionului Internațional Monumentul – Tradiție și viitor, ediția a XX-a, Iași, 2018), XX₂ (Iași: Doxologia, 2019): 209–254.

¹⁷ Menționate în N. Docan, „Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787–1791”, *AARMSI*, seria II, 34 (1911–1912): 1334; Virgil Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate*, vol. I. *Albania – Etiopia* (București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2010), 241; vol. V. *Serbia – Turcia* (București – Brăila, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei – Editura Istros, 2014), 368.

Dintr-o perspectivă cronologică și comparativă, planurile ilustrează limpede etapele de extindere și modernizare a orașului, implicit efectele creșterii demografice și dezvoltării economice. Ele dezvăluie însă și informații istorice punctuale, referitoare la apariția unor lăcașuri de cult și reședințe boierești, locația unor palate domnești dispărute, amplasarea apeductelor, cișmelelor și fântânilor. Pentru zona înconjurătoare, planurile oferă informații despre relief, configurația rețelei hidrografice, amplasarea și întinderea iazurilor, pădurilor și viilor, utilizarea terenurilor, traseele rutiere principale și secundare, locațiile satelor, mănăstirilor, morilor, zăgazurilor, podurilor etc.

Chiar dacă volumul are o adresabilitate mult mai largă decât studiile din revistele de specialitate care l-au precedat, subliniem că nu este vorba o lucrare de popularizare, ci de un elaborat științific unitar din punct de vedere tematic, atent structurat și foarte bine documentat. Informațiile directe oferite de planuri și cele suplimentare, incluse de autori în textele explicative și în note, constituie un progres substanțial pentru cunoașterea istoriei și topografiei orașului Iași din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. Multe aspecte necunoscute sau prea puțin explorate istoriografic au fost limpezite cu această ocazie, cum ar fi planurile de fortificare a orașului, începute, însă nefinalizate de armata rusă, localizarea palatelor domnești de la Frumoasa, localizarea certă a apeductelor de peste Râpa Mare (Râpa Galbenă) și Râpa Pevețoaiiei etc. Deosebit de importante sunt planurile curții domnești, din 1769–1772 și 1807, și planul arhitectonic al palatului domnesc construit de Alexandru Moruzi, din 1807, care înfățișează detaliat structura acestor obiective. Pe baza planurilor respective și cu ajutorul informațiilor complementare adunate din alte surse (cronici, descrieri ale diplomaților și călătorilor străini, memorii, reprezentări grafice) autorii au reușit să reconstituie o imagine veridică și detaliată a curții și palatului domnesc, evidențiind atât structura interioară, cât și funcțiile utilitare și de reprezentare ale acestor ansambluri aulice.

Planurile prezintă și erori inerente de localizare, orientare, scară, proporționalitate și altele, însă autorii le-au semnalat în mod consecvent, emițând și ipoteze despre posibilele cauze care au stat la baza lor. Nu trebuie uitat însă că nu doar resursele tehnologice, umane și de timp limitate au fost responsabile de carențele planurilor, ci și faptul că acestea au fost create, în primul rând, din necesități militare. Ca atare, multe elemente topografice și detalii urbanistice au fost deliberat ignorate, în timp ce alte obiective – cum ar fi curtea domnească, zonele comerciale, mănăstirile cu incinte de zid, morile, podurile, zăgazurile, diverse obstacole naturale – sunt figurate în aproape toate planurile, armata fiind interesată de identificarea unor poziții ușor de apărat sau potrivite pentru fortificare, așezarea taberelor, încartiruirea trupelor, aprovizionare și depozitare.

Autorii au folosit pentru documentare atât sursele interne, cât și o consistentă bibliografie străină, în special rusă, foarte utilă atât pentru reconstituirea circumstanțelor militare în care au fost întocmite planurile, cât și pentru identificarea actorilor implicați direct sau indirect în realizarea planurilor respective. O observație care se impune în acest caz se referă la inconsecvențele de ordin cronologic, cauzate de folosirea unor surse bibliografice în care au fost folosite calendare diferite. Deși nu poate fi considerată o eroare în sine, neechivalarea datelor cronologice poate induce confuzii în rândul cititorilor mai puțin familiarizați cu diferențele dintre calendarul iulian și cel gregorian. În schimb, absența unor precizări referitoare la scările după care au fost executate planurile și stabilirea scărilor intenționate ar putea fi sancționată chiar de către specialiști, mai ales cartografi și geografi, scara fiind un detaliu tehnic esențial pentru întocmirea și utilizarea oricărui document cartografic. O circumstanță atenuantă o reprezintă faptul că cei doi autori, istorici de formație, au tratat aceste planuri ca surse istorice primare, ceea ce și sunt, în fond, analizându-le cu instrumentele și metodele profesiei lor. Ca atare, obiectivul prioritar al demersului lor științific – îndeplinit cu prisosință, în opinia noastră – l-a constituit publicarea planurilor și facilitarea înțelegerii lor, reconstituirea contextului istoric în care au fost realizate, extragerea informațiilor istorice și topografice, sublinierea datelor importante și semnalarea erorilor.

Prin maniera de realizare și informațiile conținute, planurile sunt importante însă și din perspectiva istoriei cartografiei, geografiei istorice, istoriei urbanismului și arhitecturii, istoriei economiei etc., aspect care, de altfel, a fost evidențiat de autorii albumului, care s-au străduit să includă și informații privitoare la organizarea departamentului cartografic al armatei ruse, identitatea

și cariera unor ofițeri și ingineri cartografi, instrumentele geodezice folosite etc. Considerăm că perspectivele multiple de cercetare și documentare nu fac decât să sporească atractivitatea și utilitatea acestui instrument de lucru, care și-a câștigat locul între referințele bibliografice fundamentale dedicate istoriei orașului Iași în perioada modernă.

Cum cercetările întreprinse de cei doi autori în arhivele și bibliotecile străine au dezvăluit numeroase alte surse cartografice privitoare la orașele românești, există premise promițătoare ca proiectul să fie continuat prin publicarea unor noi studii și volume, dedicate altor centre urbane din țările române, cum ar fi București, Brăila, Giurgiu, Focșani și altele.

Dan Dumitru Iacob

ALEXANDRU D. AIOANEI, *Moldova pe coordonatele economiei planificate. Industrializare, urbanizare, inginerii sociale (1944–1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2019, 555 p., il.

Istoria orașului socialist din România a constituit până în prezent obiectul de interes al arhitecților (Ana Maria Zahariade, Miruna Stroe, Irina Tulbure), istoricilor (Mara Mărginean), dar și al antropologilor și sociologilor (Emanuela Grama, Norbert Petrovici). Subiectul e însă departe de a fi epuizat, cu atât mai mult cu cât, în contextul declinului economic și demografic pe care îl traversează în prezent majoritatea orașelor din România (a se vedea conceptul de *shrinking cities* în volumul coordonat de Ilinca Păun Constantinescu¹⁸), e important să înțelegem ce a însemnat tipul de dezvoltare economică socialistă și efectele de lungă durată ale procesului de urbanizare rapidă pe care l-a generat.

Cartea lui Alexandru D. Aioanei, *Moldova pe coordonatele economiei planificate. Industrializare, urbanizare, inginerii sociale (1944–1965)*, reprezintă o contribuție la acest subiect, deși interesul autorului nu se rezumă la istoria urbană *per se*. Așa cum reiese și din titlul lucrării, intenția autorului este aceea de a se concentra pe o arie geografică mai largă, scriind ceea ce am putea numi o istorie regională. Mai mult, acesta abordează o temă de interes din prezent – Moldova ca periferie internă, dezavantajată de modul în care investițiile sunt gândite și repartizate la nivel național – încercând să traseze parcursul regiunii în primele două decenii de după cel de-al Doilea Război Mondial. În structura cărții, urbanul ocupă un loc semnificativ, dat fiind faptul că dezvoltarea economică din perioada socialistă este percepută mai ales prin binomul urbanizare / industrializare.

Argumentul principal susținut de autor e acela că, în ciuda rupturilor politice, demografice, economice care au caracterizat România în secolul al XX-lea, diferitele regimuri politice s-au raportat la Moldova într-un mod similar – această regiune a rămas o periferie internă, în care s-a investit comparativ mai puțin. La nivelul dinamicii populației, sporul demografic al acestei regiuni a „alimentat” cererea de forță de muncă din zonele mai dezvoltate economic. Deși istoria este în genere scrisă din perspectiva prezentului, nu sunt mulți aceia care își asumă la modul conștient un asemenea demers. Proiectul pare cu atât mai ambițios, cu cât acesta a fost, la origine, subiectul tezei de doctorat susținute la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în anul 2017.

Cartea abordează trei teme majore, discutate în capitole separate: industrializare (înțeleasă în genere ca motor al dezvoltării economice), urbanizare și arhitectură, respectiv demografie și cotidian. În discuție sunt luate primele două decenii de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, perioadă care coincide, în mare, cu anii regimului Gheorghiu-Dej, precedată de un capitol care analizează impactul perioadei interbelice, sugerând astfel existența unor elemente de continuitate de lungă durată.

Primul capitol, dedicat perioadei interbelice, avansează argumentul unei continuități în politicile economice ale statului între perioada interbelică și cea postbelică, prin persistența unor idei

¹⁸ *Shrinking Cities in Romania / Orașe românești în declin*, Ilinca Păun Constantinescu (ed.) (Berlin: DOM publishers & București: Editura MNAC, 2019).

precum intervenționismul statului, naționalizare, raționalizare. Mai important însă, așa cum subliniază autorul, este faptul că procesul de constituire a statului român (Mica și Marea Unire) a implicat crearea unor „periferii interne” (p. 47). Din păcate, istoriografia românească, concentrându-se foarte mult pe implicațiile politice ale procesului de constituire a statului, a pus prea puțin accent pe consecințele economice și sociale generate de aducerea sub aceeași conducere politică a unor regiuni care funcționaseră anterior ca parte a unor contexte socio-economice diferite.

Așa cum arată Aioanei, economia Moldovei interbelice se baza în mare măsură pe agricultură și comerț. Existau puține centre industriale (de pildă: Bacău, Buhuși), iar industria se concentra pe câteva ramuri, în special pe cea alimentară și pe cea textilă. Statisticile privind numărul de angajați din acest sector economic relevă faptul că se poate vorbi mai degrabă de ateliere decât de fabrici. În plus, dezvoltarea economică era îngreunată de infrastructura deficitară.

Conform datelor statistice, Bacăul era orașul cu cele mai multe unități industriale, în timp ce Galațiul putea fi considerat cel mai industrializat oraș, datorită șantierului naval. Din punct de vedere demografic, Galațiul și Iașul înregistrau ambele undeva la 100 000 de locuitori, însă trebuie ținut seama de faptul că, în contextul României interbelice, acestea erau depășite de Chișinău și Cernăuți. Peisajul urban al Moldovei interbelice era, așadar, dominat de orașe mici și mijlocii, între care existau, desigur, diferențe mai mult sau mai puțin semnificative. Viața urbană a Galațiului, animată de prezența celor 20 de consulate străine, poate fi considerată drept cea mai dinamică; în timp ce Iașul rămânea cel mai important centru cultural, având, de asemenea, importante dotări de sănătate publică (p. 70). Anii războiului și consecințele lor negative (ocupație militară, refugiați, jafuri, distrugerii materiale, rechiziții forțate, foamete și șomaj) ocupă ultima parte a capitolului.

Capitolul al doilea se concentrează pe industrializarea Moldovei în prima parte a regimului comunist din România și crearea bazei economice și sociale a regimului. Sunt abordate câteva teme majore – naționalizarea, conturarea noilor zone industriale (proiecte fanion), strategia de investiții.

Analiza strategiilor de investiții în anii de după război indică o concentrare către zonele cu unități industriale preexistente, precum Hunedoara, deși la nivel discursiv începuse a fi promovată ideea unei „dezvoltări armonioase” a tuturor regiunilor țării (p. 177). Aceeași strategie a concentrării proiectelor de investiții în zone-cheie poate fi evidențiată și în interiorul regiunii; investițiile s-au făcut cu precădere în partea de vest a Moldovei, mai bogată în resurse naturale, și în orașe precum Bacău și Galați (p. 236). Autorul discută câteva proiecte majore implementate în perioada studiată, între care amintim construcția Hidrocentralei „V.I. Lenin” (Stejaru), deosebit de importantă în planul de electrificare a țării, a Combinatului de la Galați, construcția orașului nou Onești. Dincolo de retorica optimistă din jurul acestor proiecte, mai toate acestea au avut de suferit din pricina lipsei fondurilor, infrastructurii și a personalului calificat. După 1958, atenția s-a îndreptat către dezvoltarea orașelor reședință de regiune (p. 197). Aceste strategii au dus la menținerea decalajelor acumulate atât la nivel național, cât și regional, între orașele Moldovei. Urmărind cu un ochi critic relația dintre deciziile luate la nivel central și realitățile locale, autorul argumentează că liderii de la centru au căutat prea puțin să înțeleagă problemele de la nivel local, și ca atare unele dintre aceste decizii au fost luate în mod „arbitrar”, înțelegând prin aceasta că nu au ținut cont de specificul regiunii.

Concluzia autorului, și anume că în ciuda propagandei oficiale regimul nu a reușit să uniformizeze din punct de vedere economic teritoriul (p. 255), pare departe față de ceea ce și-au propus factorii de decizie în aceasta perioadă. Anii de după război au fost unii de austeritate dură, în care eforturile trebuiau să se concentreze pe plata datoriilor de război și pe acumularea unor resurse care să permită investiții în industrie. Așa cum subliniază și Aioanei, consumul intern și confortul cetățenilor mai aveau de așteptat. De altfel, investițiile în industrie nu se traduceau automat prin creșterea bunăstării populației. Nu trebuie uitat faptul că în anii '50, industrializarea nu a fost însoțită de urbanizare. Avem în acest sens exemplul clasic al Hunedoarei, unde investițiile au fost direcționate aproape exclusiv către modernizarea capacităților industriale, în timp ce muncitorii locuiau în barăci.

Capitolul al treilea tratează dezvoltarea urbanistică a orașelor din Moldova în perioada studiată. Capitolul începe cu o discuție teoretică despre conceptul de oraș, care putea fi probabil omisă, întrucât nu există abordări teoretice similare pentru celelalte capitole. Este utilă, în schimb,

discuția despre „reconstrucție”. Așa cum explica Aioanei, termenul folosit cu precădere de către comuniști pentru a-și descrie politica urbană a însemnat practic construcția unor orașe noi, cu un profil economic, arhitectural și demografic radical diferit de cel din perioada anterioară. Reconstrucția a însemnat atât înlocuirea în mare parte a fondului construit existent, cât și extinderea suprafeței construite.

Similar cu procentele înregistrate la nivel național, doar 20% din populația Moldovei locuia la sfârșitul războiului în orașe. În contextul dificil de după război, intervențiile administrațiilor locale s-au axat mai mult pe amenajarea spațiului public, prin îndepărtarea dărâmăturilor și amenajări de spații verzi și parcuri. Deși la nivel teoretic se vehiculau deja ambițiile regimului pentru dezvoltare urbană, în practică austeritatea anilor '50 a făcut ca dezvoltarea orașelor să continue într-un mod mai degrabă organic. De altfel, planurile de transformare urbană vehiculate de comuniști păreau cumva utopice. Semnificativ în acest sens este scepticismul arhitectului G.M. Cantacuzino, referitor la transformarea Iașului într-un oraș industrial, părere exprimată în 1947 (p. 294). Totuși, în anii '50 se fac pași concreți în direcția dezvoltării planificate: se demarează discuții cu participarea factorilor de decizie de la nivel național, apar schițe de sistematizare cel puțin pentru orașele mari – Iași, Galați –, se vorbește tot mai clar de planificare urbană și împărțirea orașului în zone funcționale. După hotărârile politice referitoare la diminuarea prețului de cost al apartamentelor de la sfârșitul anilor '50, asistăm la o impulsivitate a construcțiilor de locuințe; la începutul anilor '60 apar primele cartiere în stil modernist, majoritatea constând încă în blocuri cu 4 etaje.

Concluziile referitoare la intervențiile asupra fondului construit sunt destul de tranșante, însă par a fi formulate având în vedere întreaga perioadă „comunistă”. Desigur, până la sfârșitul anilor '80, orașele din Moldova au trecut printr-un proces de transformare absolut dramatic. Periodizarea este însă importantă. Campaniile de construcții ale anilor '50, considerate de autor drept „agresive” (p. 357), au fost totuși moderate față de ceea ce a urmat. La fel și în cazul centrelor istorice (p. 360–362), chiar dacă au fost demolate clădiri de mare valoare, precum Academia Mihăileană de la Iași, intervențiile au fost în general punctuale, iar construcțiile noi au respectat scara orașului. De altfel, discuția era mult mai complicată, pentru că în această perioadă valoarea istorică a orașelor din Moldova a fost pusă sub semnul întrebării chiar de către arhitecți.

Pentru problema locuințelor, autorul reține, de exemplu, faptul că moștenirea perioadei interbelice era, într-adevăr, una complicată și că problemele s-au acutizat pe fondul distrugerilor din timpul războiului (p. 370). Mai mult, un fenomen specific anilor '50 a fost acela al transformării spațiului locativ în spațiu de birouri pentru instituțiile nou-înființate. Aceste acțiuni au dus, de multe ori, la evacuarea locatarilor (p. 373).

În paginile dedicate acestui capitol sunt tratate probleme diverse referitoare la administrația urbană: utilități (alimentarea cu apă și electricitate), transport public, asfaltarea străzilor, spații verzi. Deși interesul autorului față de aceste subiecte este justificat, e totuși dificilă extragerea unor concluzii relevante în lipsa mai multor studii care să analizeze în detaliu aceste aspecte pentru diferite orașe.

Un alt aspect care merită menționat este preocuparea autorităților de a-i „civiliza” pe noii locuitori ai orașului, de a educa și a crea un anumit tip de comportament urban. Separarea de rural presupunea, în opinia decidenților politici, însușirea unor reguli de igienă și respectarea unor norme de viață comunitară. La nivelul orașelor se iau măsuri pentru colectarea gunoierului, se adoptă regulamente care interziceau creșterea de animale, se dau amenzi pentru nerespectarea liniștii publice – toate acestea impulsionate de organizarea întrecerilor patriotice între orașe. Pe lângă discursul paternalist al statului, este interesant de urmărit impactul acestor măsuri, care transpare în documentele epocii și dă o anumită savoare vieții orașului.

Informațiile din sursele citate sugerează argumente care ar putea fi exploatate într-o mai mare măsură, mai ales prin prisma faptului că miza unei astfel de abordări, centrate pe istoria regională, ar presupune explorarea relațiilor centru-periferie. De pildă, la pagina 336, citim cum, la Galați, reconstrucția începe cu zona centrală (cum a fost de regulă cazul în perioada respectivă). Autoritățile de la București au intervenit la un moment dat, criticând abordarea și cerând oprirea demolărilor

(p. 343). Această situație sugerează că nu putem vorbi de un comanditar unitar, ci că au existat conflicte între conducerea centrală a Partidului și factorii de decizie locali. Meritul consultării unor surse produse la nivel local este tocmai acela de a pune sub semnul întrebării reprezentarea statului ca putere-monolit și de a observa modul în care diverse structuri au interacționat, dincolo de ideologii și discurs propagandistic.

Un alt aspect important abordat este felul în care reformele administrative au schimbat ierarhiile urbane, influențând repartitia investițiilor. Orașele care au devenit centre administrative cu un statut superior au fost avantajate, însă altele și-au pierdut statutul anterior. Un exemplu citat în carte este cel al orașelor Botoșani și Suceava (p. 406). La începutul anilor '50, Suceava avea o populație sub 10 000 de locuitori, de trei ori mai puțin decât Botoșani. Cu toate acestea, reformele administrative implementate în perioada studiată au făcut din Suceava un centru regional, contribuind semnificativ la dezvoltarea acestui oraș.

Capitolul IV se axează pe cotidian și transformarea vieții orașului, abordând o gamă largă de subiecte. Pentru anii de după război, autorul apelează la cărți de memorii în încercarea de a oferi o imagine cât mai realistă asupra perioadei – teroarea ocupației sovietice, confiscări, epidemia de tifos, lipsa acută a alimentelor, seceta. Acțiunile de ajutor venite din partea statelor occidentale și ale Crucii Roșii au fost discreditate de comuniști, iar vechii funcționari începeau să fie îndepărtați sub pretextul asocierii cu fascismul.

Este perioada „dispariției orașului cosmopolit”, echivalată în mare măsură cu plecarea populației evreiești și implicit cu sfârșitul unei dinamici urbane care animase viața orașelor din Moldova. „Orașul vechi, cu toate ale sale, dispăruse” (p. 436), conchide autorul, sugerând un moment de ruptură foarte dramatic; pierderea unei lumi care nu va mai putea fi recuperată. Totuși, acest proces al deteriorării vieții urbane nu a fost numai o rezultată a instaurării comunismului, ci trebuie pus într-o perspectivă de lungă durată, incluzând contextul interbelic, precum și violențele din timpul războiului, îndreptate împotriva evreilor și nu numai. De altfel, problema migrației populației evreiești ar merita o tratare mai detaliată; deși, într-adevăr, existau evrei proprietari de fabrici, ateliere, magazine, evrei angajați în administrație, existau cu siguranță și pături sărace, a căror soartă merită deopotrivă atenția istoricului. Dinamica socială de după război pare un subiect ce ar merita exploatat într-o cercetare ulterioară, întrucât este vorba de un proces cu implicații profunde. Aceste schimbări nu au fost bruște, ci s-au derulat pe parcursul câtorva decade. După cum notează Aioanei, în 1956 Botoșaniul mai avea încă 20% populație evreiască (p. 450).

În paralel cu acest proces, orașele în curs de industrializare începeau să atragă populație din zonele rurale. Impactul acestui proces poate fi cu ușurință detectat în datele demografice; în 1966, doar 30% din locuitorii Bacăului fuseseră născuți în oraș. Față de dezvoltarea organică de până atunci a orașelor, asistăm la o veritabilă ruptură; orașele României socialiste sunt „noi” nu numai din punct de vedere arhitectural, ci și demografic. Chiar dacă atenția cercetătorului este îndreptată spre urban, se simte aici nevoia unei discuții despre un proces complementar, cu un impact la fel de dramatic, și anume colectivizarea. Distrugerea orașului cosmopolit are ca paralelă în lumea rurală distrugerea satului tradițional, prin confiscarea pământurilor și a producției, lăsând ca singură alternativă exodul spre urban.

O parte importantă a acestui capitol este dedicată consumului, un subiect de actualitate în istoriografie. Discuția este în mare parte bazată pe statistici oferite cu generozitate de burocrația de partid. Aflăm despre o varietate largă de produse – zahăr, lapte, pantaloni bufanți și bocanci, mașini de spălat și biciclete; despre estimările Partidului privind necesarul de produse și carențele în aprovizionare. Totuși, rămâne întrebarea dacă sub abundența de date nu se ascunde cumva austeritatea în care regimul comunist a menținut o populație deja terorizată de efectele războiului și represiunea politică. Formulările folosite în documentele oficiale, precum „campanii de convingere printre țărani” (p. 473), ascund probabil realități extrem de dramatice. Cum această perioadă este încă prezentă în memoria colectivă, istoria orală ar putea reprezenta o metodă care să contrabalanseze cumva această abundență de date statistice care surprind prea puțin problemele reale ale societății într-o decadă foarte dificilă.

Pe lângă consum, subiectele abordate în acest capitol sunt foarte variate, de la sănătatea publică la alcoolism, de la situația instituțiilor de cultură la șantiere ca instrument de „educație patriotică a tineretului” și locuirea în comun. Aparent, multe instituții traversau practic o perioadă de tranziție spre valorile noii societăți, menținând chiar o oarecare rezistență. Aflăm, de pildă, că Filarmonica din Botoșani era considerată, în anii '50, încă o „instituție burgheză” (p. 492). Este, așadar, o perioadă de coexistență a vechiului și a noului, cu procese extrem de complexe, care justifică pe deplin interesul istoricului.

În concluziile cercetării sale, Aioanei insistă pe argumentul menținerii decalajelor economice între Moldova și restul țării, pe de o parte, și între diferite zone ale regiunii, pe de altă parte, condamnăm lipsa unor „politici de integrare”. Într-adevăr, comuniștii făceau referire în propaganda oficială la „dezvoltarea armonioasă” a tuturor regiunilor, însă promovau în același timp o politică de austeritate menită să extragă resurse care puteau fi apoi investite în sectoare-cheie ale economiei, respectiv industria grea. Regimul părea că își cunoaște foarte bine prioritățile. De exemplu, dacă citim cuvintele lui Gheorghiu-Dej, citate la pagina 353, vedem că nu se urmărea urbanizarea în egală măsură a tuturor orașelor din România; nu toate „târgușoarele” trebuiau transformate în „orașe moderne”. Nu era, așadar, inegalitatea, sub toate formele ei, inclusiv cea a distribuției resurselor, parte a definiției „armoniei” vehiculate de liderii comuniști?

Înainte de a încheia, aș adăuga câteva observații asupra modului în care autorul a ales să își structureze materialul. Din punctul meu de vedere, decizia de a separa structural materialul în capitole care să acopere partea de economie, arhitectură și dezvoltare urbană, respectiv cotidian/demografie este discutabilă. Pe de o parte, aceste aspecte sunt interconectate. Pe de altă parte, fiecare capitol reia, cronologic, aceeași perioadă. Prin revenirea în capitolele III și IV la anii de după război, urmată de parcurgerea celor două decade până în 1965, anumite informații, inevitabil, se repetă. De exemplu, descrierile extrase din cărțile de memorii, citate în capitolul IV, ar fi mai utile încă din capitolul II pentru a creiona o imagine vie asupra perioadei. Din punct de vedere al narațiunii istorice, ar fi fost mai util ca materialul să fie structurat cronologic, capitolele să acopere perioade mai scurte și să fie analizată tocmai întrepătrunderea acestor procese. Din punctul de vedere al istoriei urbane, de exemplu, datele demografice sunt esențiale pentru profilul unui oraș, și ca atare nu ar trebui lăsate pentru ultimul capitol.

Așa cum sugerează și subtitlul cărții, atenția autorului se îndreaptă spre procese socio-economice de mare impact (industrializare, urbanizare), care sunt analizate atât la nivel național, cât și local. Strategia de analiză dinspre centru înspre periferie se justifică datorită existenței unui stat centralizat, precum și a unor ierarhii foarte clare, prin care se transmiteau directive „pe linie de partid”. Mai puțin abordată este însă problema actorilor. Cine au fost cei care au instrumentalizat aceste procese? Cine sunt cadrele active la nivel local? De unde provin și ce strategii folosesc pentru a acapara puterea și a crea noua societate? De ce probleme se lovesc în acest proces? Ce putem spune despre procesul de luare a deciziilor? Câtă putere și influență aveau liderii locali? Una dintre mizele unei astfel de analize, centrate pe istoria regională, ar fi tocmai aceea de a analiza aceste procese „la firul ierbii” și a evidenția anumite strategii care nu sunt neapărat vizibile la nivel macro.

Nu în ultimul rând, se cuvine a aprecia efortul documentar care a stat la baza cercetării, constând mai ales din rapoarte ale ședințele diverselor secții ale Comitetului Central al PMR, cât și ale Sfatului Popular. Sunt surse birocratice, care tind să abunde de date statistice – o expresie a controlului pe care Partidul simțea că o exercită în teritoriu. Problematic este faptul că textul reia uneori limbajul funcționăresc al documentelor, fără a-l supune unei analize critice. Pe alocuri, textul abundă chiar în enumerații, liste etc., care ar necesita mai multă interpretare și contextualizare. De asemenea, imaginile nu sunt exploatate ca potențiale surse vizuale; ele servesc doar pentru a avea ilustrații care să contrabalanseze partea scrisă. Din punct de vedere al istoriei urbane, aceste surse sunt însă foarte utile pentru a urmări transformarea peisajului urban.

În concluzie, cartea scrisă de Alexandru Aioanei abordează o bogată varietate de teme relevante pentru dezvoltarea socio-economică și culturală a Moldovei (și României) în perioada dificilă ce a urmat celui de-al Doilea Război Mondial. Este deopotrivă un demers curajos și necesar, care a fost demarat în ciuda faptului că avem încă prea puține studii care să analizeze măcar o parte din aceste probleme la

nivel local (dar și național). O istorie regională care să insiste mai mult pe comparații este dificil de scris doar pe baza unor surse primare, întrucât aceasta ar presupune o muncă de documentare imensă. Pe lângă argumentele avansate, cartea scrisă de Alexandru Aioanei trasează, așadar, o agendă de cercetare ce se cere a fi aprofundată în anii următori.

Liliana Iuga

MARCEL STANCU, *Omnibuz, tramvai, troleibuz. Transportul public electric în Sibiu și în România*, Sibiu, Editura Honterus, 2019, 388 p., il., tab., facs., h., planuri

Inginerul Marcel Stancu, cunoscut deja pentru volumul său despre istoria uzinei electrice din Sibiu, racordată la istoria electricității în România¹⁹, revine cu o nouă lucrare, similară, în care se ocupă de trecutul transportului electric în România, cu precădere al celui urban, plecând de la situația din Sibiu, de la începuturi până astăzi. Altfel spus, de la nașterea la dezvoltarea, apoi decăderea până la dispariția a transportului electric la Sibiu și în alte orașe, dar cu o oarecare revigorare înregistrată în ultimii ani, în privința revenirii la transportul public electric, pe fondul crizei generate de apropierea momentului în care combustibilii clasici de până acum (cărbuni, țiței, gaz metan) se vor fi epuizat. Energia electrică, regenerabilă, putând fi obținută din resurse alternative, nepoluantă, se impune atenției tuturor celor interesați de prezent și mai ales de viitor, dar atitudinile factorilor de decizie din zilele noastre iau în considerație asemenea imperative cu mare întârziere.

Volumul beneficiază de o *Prefață* semnată de acad. Dorel Banabic, președintele Secției de Științe Tehnice a Academiei Române, președintele Diviziei de Istoria Tehnicii a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii a Academiei Române, care conchide că autorul „a adus o contribuție esențială la istoria tehnicii românești”, iar lucrarea „poate fi luată ca model pentru scrierea unor monografii similare a transportului public din alte orașe din România precum și pentru alte domenii ale tehnicii” (p. 1). Într-un *Cuvânt înainte*, Marcel Stancu expune motivația redactării acestui elaborat și a structurii sale. El a plecat de la interesul unor cititori ai primului său volum și de la dorința de a corecta unele susțineri eronate cu privire la tramvaiul electric din Sibiu și locul său în istoria acestui mijloc de transport public. Constatând că și în cazul altor orașe circulă informații greșite, că nu există o istorie generală a transportului public electric în România, autorul a propus incursiuni în trecutul acestui mijloc de transport în lume și în România.

Lucrarea este structurată în trei părți și 22 de capitole. În prima parte este trecută în revistă evoluția transportului public în lume, într-un prim capitol pentru anii în care nu s-a folosit curentul electric, de la omnibuz (1825) la tramvaiul cu cai și cel cu aburi, la transportul public urban acționat electric, începând cu tramvaiul experimental din 1879 (Berlin) până astăzi (în 2010 fiind introduse vehicule electrice fără contact, dintre care unele au ajuns să circule și în orașele noastre).

În partea a II-a este urmărită, în același sistem de cronologie succint comentată și ilustrată, evoluția transportului public urban din România, de la tramvaiele cu cai (cu precizarea că primul a fost folosit în 1860, la Lipova, urmată în 1869 de Timișoara, Arad ș.a.) la cele cu aburi, cu benzină sau motorină, până la tramvaiul electric. Acestuia îi este dedicată o secțiune aparte, în care sunt prezentate, pe scurt, introducerea, dezvoltarea și desființarea tramvaielor electrice în principalele centre urbane din România, abordându-se și evenimentele din ultimele decenii, până la zi. Troleibuzele electrice au fost tratate într-un subcapitol aparte, începând de la omnibuzul electric introdus la Sibiu în 1904 (și confundat de o serie de autori cu tramvaiul electric, după cum întemeiat arată autorul). Metroul este, de asemenea, prezentat succint, de la primul studiu al lui D. Leonida (1907), până la eforturile de astăzi de construire a noi magistrale în București. Un capitol care suscită un interes deosebit și care merită o monografie amplă este consacrat trecerii în revistă a

¹⁹ Vezi Marcel Stancu, *Sibiul și electrificarea României. Cronică ilustrată 1891–2013* (Sibiu: Editura Honterus, 2013), 380 p., recenzii în *HU* 22 (2014): 366–368.

întreprinderilor din România, producătoare de vehicule pentru transportul electric din orașe. Începând cu fabricile arădene Weitzer (1891), Westinghouse (1908), ASTRA (1921), devenită în anii regimului comunist Fabrica de Vagoane Arad, care au construit automobile, vagoane de cale ferată, rame de metrou, tramvaie. De asemenea, sunt prezentate fabricile de autobuze, troleibuze și tramvaie din Timișoara, București, Craiova și Pașcani. Ultimul capitol al părții a II-a este consacrat descrierii foarte succinte a muzeelor transportului public din Chișinău, Ghioroc (Arad), Timișoara și București.

Partea a III-a a cărții, cea mai întinsă, care a generat întreaga lucrare, este o monografie a transportului public electric din Sibiu, precedată de câteva momente ale transportului public din oraș până la apariția electricității. Sunt menționate momentele principale ale unei evoluții ascendente, începând de la introducerea curselor diligenței spre Viena (1754), continuând cu momentele care au transformat Sibiu într-un punct de intersecție al circulației pe direcțiile nord-sud și est-vest până astăzi. De semnalat introducerea în prezentarea generală a unor elemente mai puțin cunoscute privind producerea unor mijloace de transport sau a unor piese auto la Sibiu (fabrici de caroserii, arcuri și piese auto pentru care orașul este renumit și astăzi). De asemenea, sunt aduse în atenția cititorului importanța și semnificația transformării Sibiului într-un nod feroviar (1872). Un subcapitol este rezervat discutării situației liniei ferate înguste Sibiu – Agnita – Sighișoara, care merită o cercetare istorică amplă, venind, așa cum propune autorul, până la adevărata „bătălie” purtată până astăzi pentru salvarea de la distrugerea totală a acestei căi de transport public, cu o importanță deosebită pentru istoria locală și nu numai. Un capitol aparte se ocupă de electrificarea orașului de pe Cibin ca premisă pentru introducerea tramvaiului. Autorul integrează subiectul în epocă, insistă asupra campaniei purtate în anii 1890 pentru construirea hidrocentralei de pe râul Sadu și pentru a-i convinge pe sibieni de avantajele curentului electric. Nu este omis nici episodul omnibuzului electric care a eșuat (1904) din motive tehnice. Evoluția tramvaiului, extinderea liniilor, impulsul dat dezvoltării orașului de curentul electric și de transportul cu tramvaiul sunt prezentate și analizate în mod exemplar. Meritorii sunt și capitolele despre tramvaiul spre Râșinari, din „preistoria” sa până la desființarea din zilele noastre și reînvierea din ultimii ani cu scopuri turistice. De altfel, la desființare a ajuns și tramvaiul din oraș în anii noștri, într-o epocă în care curentul electric ar trebui să fie îmbrățișat de toți conducătorii orașelor drept combustibil ideal. Autorul, deși este unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei energeticii sibiene, atras îndeosebi de dezvoltarea tehnicii, este la fel de mult atras de rolul unor personalități în această dezvoltare, reușind să creioneze aportul unor oameni ca Oskar von Miller, Carl Wolff, Sigmund Dachler ș.a. în introducerea curentului electric și a tramvaiului la Sibiu, cu efecte benefice pentru o întreagă regiune și cu preocupări pentru dezvoltarea energeticii și a transporturilor pentru întreaga țară. De mare interes este și episodul introducerii și apoi „lichidării” troleibuzului la Sibiu și la Mediaș, al doilea municipiu din județul Sibiu și singurul oraș din țară nereședință de județ, care dispunea de transport public electric. Un ultim capitol este consacrat prezentării amintirilor despre tramvai, prezenței lui în memoria colectivă, mai ales că tramvaiul ajunsese la Sibiu un adevărat simbol al orașului. Nu lipsește nici menționarea luptei pentru salvarea tramvaiului, pentru un Muzeu al Industriei – în care și-ar fi găsit locul, în mod firesc tramvaiul, dar și alte realizări tehnice sibiene –, instituție care ar fi pus în valoare spațiile și astăzi aflate în paragină ale fostei uzine „Independența”.

Cartea se încheie cu un rezumat amplu în limbile engleză, germană și maghiară, cu mulțumirile adresate de autor persoanelor care l-au ajutat la documentare și la apariția cărții. Volumul este întregit de lista cu bibliografia folosită, cu indici de locuri și persoane și cu câteva anexe: lista rețelelor de tramvai, troleibuz, metrou și autobuz electric din România, lista constructorilor de tramvaie din lume și din România, lista producătorilor de troleibuze, lista principalelor rețele de tramvai din lume (după lungimea lor, număr de vagoane, pasageri). Este de subliniat utilitatea acestor instrumente de lucru pentru viitoarele cercetări privind sistemul de transport electric din alte orașe.

Remarcabil este și efortul autorului de a ilustra lucrarea sa, devenită aproape un album, deoarece numeroasele fotografii, planuri, hărți și desenele reproduse sunt de o calitate foarte bună. Acestea completează expunerea, facilitează înțelegerea textului, readuc în memorie imaginile unor oameni care au fost decisivi în apariția și dezvoltarea sistemului de transport public electric din Sibiu și din alte părți ale lumii.

După această sumară prezentare a conținutului lucrării, merită să atragă atenția celor interesați, putem conchide că avem în față o lucrare necesară, care completează bibliografia istorică a Sibiului, utilă însă și pentru monografiile altor centre urbane pe tema transportului public. Volumul este destinat cunoscătorilor, tuturor celor preocupați de istoria orașelor, a tehnicii și a transporturilor din România, dar și unui public larg, atras de cunoașterea trecutului orașului de pe Cibin. Creșterea și decăderea transportului electric din Sibiu se înscrie în evoluția generală a acestui tip de transport public, dar lasă să se întrevadă și o revenire concretizată în ultimii ani prin apariția autobuzelor și automobilelor cu motoare electrice, impuse de criza carburanților clasici și de poluarea cu impact asupra climei. Remarcabilă este și sublinierea rolului pe care l-a avut transportul electric public la Sibiu și peste tot, pentru dezvoltarea economică, pentru viața socială a orașului, tramvaiul devenind un simbol al orașului la care s-a renunțat prea ușor, aproape de momentul care reduce în forță în prim-planul actualității utilitatea curentului electric, ca sursă de energie regenerabilă și nepoluantă. Volumul domnului Stancu reliefează necesitatea unui proiect de cercetare de mare amploare, care să cuprindă istoria transportului public din România, abordată de specialiști în istoria tehnicii, alături de istorici, arhiviști, muzeografi din întreaga țară, coordonat la nivel național. Desigur, o asemenea echipă ar avea nevoie de coordonarea unui for cum este Academia Română. Dificila problemă a finanțării și-ar putea găsi rezolvarea, dacă există fonduri pentru numeroase alte proiecte individuale sau pentru echipe restrânse. Evident, este nevoie de lucrări pregătitoare în acest sens și cele două volume ale domnului Marcel Stancu pot fi socotite un pas în această direcție.

Stilul lucrării este coerent, adecvat înțelegerii de către cercetători, istorici, muzeografi, ingineri etc., dar și de către un public larg, deoarece, deși este un volum de istorie a tehnicii, limbajul nu este tehnicist. O atracție în plus exercită volumul și prin ilustrația foarte bogată, încât putem spune că avem în față o nouă cronică ilustrată, care vine să o completeze pe cea publicată de autor în 2014. Adunarea și selectarea ilustrațiilor este rezultatul unei adevărate investigații științifice a domnului Marcel Stancu, iar reproducerea lor, în general reușită, este meritul Editurii Honterus din Sibiu.

Vasile Ciobanu

NICOLAE LASCU, ANA MARIA ZAHARIADE, ANCA ILIESCU, FLORINEL RADU,
**editori: ȘTEFAN GHENCIULESCU, DIANA MIHNEA, *Horia Creangă. O monografie*, București,
 Editura Universitară „Ion Mincu”, Editura Zeppelin, 2019, 288 p., il.**

Centenarul Bauhaus din anul 2019 a fost prilejul care a susținut necesitatea (re)publicării unei monografii dedicate „marelui modernist” Horia Creangă (1882–1943). Volumul *Horia Creangă. O monografie*, produs al colaborării Editurii Universitare „Ion Mincu” cu Editura Zeppelin, este precedat de o serie de publicații realizate în momente temporale și politice extrem de diferite; menționăm volumul lui Radu Patrulius (1980)²⁰, catalogul expoziției „1892–1992. Centenar Horia Creangă”²¹, publicat de Uniunea Arhitecților din România (1992) – care stă la baza prezentei cărți – și catalogul Militzei Sion (2012)²².

Coordonatori ai celei mai recente monografii Horia Creangă și profesori ai Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, Ana Maria Zahariade și Nicolae Lascu fac parte dintr-o

²⁰ Radu Patrulius, *Horia Creangă. Omul și opera* (București: Editura Tehnică, 1980).

²¹ *1892–1992. Centenar Horia Creangă* (București: Uniunea Arhitecților din România, 1992); expoziția a avut loc la Sala Dalles din București, septembrie–octombrie 1991; curatorul expoziției și coordonatorul catalogului a fost Nicolae Lascu, iar autorii textelor și ai selecției de ilustrații: Anca Bocăneț (Iliescu), Nicolae Lascu, Florinel Radu, Marica Solomon și Ana Maria Zahariade.

²² Militza Sion, *Horia Creangă. Crezul simplității* (București: Editura Simetria, 2012).

generație²³ cu contribuții majore în istoria și teoria de arhitectură și urbanism din epoca post-revoluționară. Aceștia au considerat necesară, astăzi, scoaterea la lumină, sub descifrarea unor noi chei de interpretare, a primei monografii dedicate unui arhitect interbelic și apărute după 1989, într-un moment în care publicațiile de istoriografie a arhitecturii românești interbelice abia își găseau locul. Atât autorii, cât și editorii ne transmit că nu este vorba despre o reeditare a catalogului din 1992, ci despre un volum publicat la standardele grafice actuale, „ce va recupera, aduce la zi și integra o parte din materialul existent”²⁴. Lor li s-au alăturat, în calitate de coautori, și de această dată, istoricul de artă Anca Iliescu (Bocăneț) și arhitectul Florinel Radu²⁵.

Volumul se înscrie într-un lung proces de recuperare culturală a arhitecturii moderniste românești, proces care debutează cu expoziția monografică din 1992, prima de acest gen din spațiul românesc, dedicată unei personalități a arhitecturii²⁶, și cu apariția catalogului critic adiacent. Acest prim parcurs a precedat ocazia similară din anul 1995, dedicată altui arhitect interbelic important, Marcel Iancu²⁷. Nu în ultimul rând, volumul reprezintă un semnal de alarmă al editorilor – Ștefan Ghenciulescu și Diana Mihnea – asupra stării precare de conservare și întreținere a patrimoniului arhitectural modernist, în general, și a produsului de arhitectură al lui Horia Creangă, în special.

Structura lucrării reflectă intervențiile critice ale celor patru autori: tratând teme și programe relativ variate ale practicii lui Horia Creangă, ceea ce demonstrează și multiplele fațete creatoare ale acestuia, autorii se completează reciproc, chiar reluând și încrucișând, pe parcursul volumului, anumite idei și interpretări comune pentru întărirea argumentației proprii. Acest fir logic converge spre ultimul capitol – „Modernitatea ca stare de spirit” –, o sinteză a întregii activități a lui Horia Creangă în raport cu temele relevante ale interbelicului: necesitățile modernizatoare ale epocii de după Primul Război Mondial, preluarea selectivă a marilor teme ale Mișcării Moderne în căutarea unui ideal universal al arhitecturii, atitudinea lui Creangă față de urbanismul modernist, arhitectura rezidențială (*modernitatea poetică*) în raport cu proiectele publice mai târzii (*purismul radical la scară mare*) ș.a. Asemenea unui *crescendo*, volumul delimitează întâi contextul social și cultural al interbelicului, trecând de la programele de dimensiuni mai mici (locuințele) la cele de dimensiuni mai mari (Uzinele Malaxa, Halele Obor, expozițiile), păstrând în cadrul fiecărui capitol o expunere cronologică, extrem de necesară pentru înțelegerea evoluției, bifurcației și, totodată, a coerenței „talentului”²⁸ lui Horia Creangă pe tot parcursul practicii sale. De fapt, autorii consideră că tematica *simplității* era, pentru el, singura cale către o arhitectură de calitate. Întreaga desfășurare a analizei este completată de imagini de epocă, reproduceri ale desenelor originale, dar și de fotografii noi și planuri redesenat (un aport colectiv recent).

Anca Iliescu evidențiază contextul în care se regăsește Horia Creangă, odată revenit din Franța, în anul 1927²⁹. Generația arhitecților școliți la începutul secolului al XX-lea la École des

²³ Alături de profesorii Anca Brătuleanu și Teodor Octavian Gheorghiu, promoția Institutului de Arhitectură „Ion Mincu” din anul 1973.

²⁴ <https://e-zepelin.ro/monografia-horia-creanga-o-carte-dedicata-celui-mai-important-arhitect-al-secolului-xx-din-romania/> (22 mai 2021).

²⁵ Azi, profesor la École d'Ingénieurs et d'architectes de Fribourg, Elveția.

²⁶ Alexandru Beldiman, președinte UAR (1990–1999), *Alocuțiune scrisă pentru Simpozionul dedicat împlinirii a 125 de ani de la înființarea Societății Arhitecților Români, București, Aula BCU, 26 februarie 2016 (citită de arh. Mihaela Criticos)*, vezi <https://arhitectura-1906.ro/2016/12/uar-octombrie-1990-octombrie-1999-primii-ani-de-dupa-revolutie/> (22 mai 2021).

²⁷ *Centenar Marcel Iancu 1895–1995* (București: Uniunea Arhitecților din România, Editura Simetria, 1996).

²⁸ Referire la descrierea făcută lui Horia Creangă de către G. M. Cantacuzino, conform căreia nu se poate vorbi de faze și epoci în evoluția talentului său. Această descriere devine o ipoteză centrală în cadrul volumului, analizată atent de autori, în vederea înțelegerii liniarității activității profesionale a lui Creangă.

²⁹ Anca Iliescu, capitolul „Context. Modernism moderat și construcție identitară în România interbelică”.

Beaux-Arts a intrat, de fapt, în contact (în afara Academiei) cu ideile Mișcării Moderne, aceștia ajungând să se îndepărteze succesiv de academismul școlii pariziene. Aceeași polemică între modernism și tradiționalism se regăsește și în spațiul românesc, încă de la jumătatea secolului al XIX-lea. Fiecare dintre aceste direcții avea ca miză definirea unei identități culturale românești, considerată cu atât mai necesară în contextul noii geografii interbelice. Ideea industrializării și modernizării societății era unanim acceptată, metoda și conceptul de realizare a acestui deziderat variind însă, între *tradiționalismul idilic*, susținut ca politică națională³⁰, și spiritul progresist, capitalist și cosmopolit al modernismului. În contextul crizei economice din perioada 1929–1933 și al avantajelor fiscale oferite de stat, domeniul construcțiilor și dezvoltarea imobiliară – construirea locuințelor individuale sau plurifamiliale, dezvoltarea industriei și a comerțului *en gros* – reprezentau o investiție stabilă pentru inițiativele private. De altfel, Anca Iliescu subliniază că beneficiarul predilect al lui Horia Creangă făcea parte din burghezia în curs de afirmare, iar limbajul arhitectural devenea o demonstrație socială a unui nou set de valori culturale. Acest fapt este vizibil în luxul acestor clădiri, prin punerea în operă a unor finisaje și materiale de calitate, de către antreprize recunoscute ale vremii.

Volumul conține un capitol³¹ dedicat programului de locuire, în cadrul căruia sunt reunite tipologiile care au reprezentat o majoritate clară în creația lui Creangă și care au fost dezvoltate pe tot parcursul carierei sale; contribuția sa în București este de 11 imobile de raport, 17 proiecte de vile, un ansamblu de locuințe sociale, construcții care sunt trecute în revistă în cadrul acestui capitol sub forma unor *dosare de proiect*. Pentru Horia Creangă, locuința, program cercetat cu predilecție de către arhitecții afiliați Mișcării Moderne, a determinat un adevărat proces de căutări al unor opțiuni formale, tehnice și de concept. Ana Maria Zahariade determină trei mari categorii de locuințe proiectate de acesta: locuința pavilionară (peri-urbană), locuința plurifamilială multietajată (urbană) și locuința de vacanță. Locuința pavilionară – *vila* –, cu o plastică a „cutiei albe”, se realiza izolat sau cuplat, în ansambluri de parcelări – un fel de interpretare locală, bucureșteană, a orașului grădină. La capătul opus, dezvoltarea imobilului de raport, multietajat – *blockhaus* – cu apartamente, înscris în gabaritul maxim permis de regulamente, avea la bază o oarecare tendință de speculă imobiliară și funciară, ajungând să reconfigureze imaginea urbană a anumitor bulevarde bucureștene. Prin importanța evoluției tehnologice în domeniul construcțiilor și datorită rolului din ce în ce mai important pe care inginerii constructori încep să-l capete în practica vremii, Ana Maria Zahariade observă o asociere între estetica modernismului și locuințele plurifamiliale interbelice, care creșteau în dimensiuni, deveneau mult mai raționale din punct de vedere planimetric și necesitau rezolvări constructive din ce în ce mai subtile și complicate.

Pe parcursul perioadei 1929–1939, Anca Iliescu consideră că, datorită colaborării cu Societățile „Asigurarea Românească” și „Asigurarea Țărănească”, limbajul modernist se conturează din ce în ce mai clar în practica lui Horia Creangă³². Mai mult, apariția unor comanditari bogați a presupus conturarea unei întregi echipe care să i se alăture arhitectului coordonator (întâi Ion Creangă, Lucia Creangă și mai apoi, din 1932, Haralamb Georgescu), dar și echipe de ingineri (Ștefan Mavrodin, Cristea Mateescu) și antreprenori (Iosif Kivovici ș.a.). După concursul câștigat de echipa Creangă pentru Palatul ARO de pe Bulevardul Brătianu³³ (1929), propunând o imagine modernă dar încă apropiată de Art Deco, forma proiectului este definitivată în 1931 și adoptă, mult mai categoric, limbajul arhitecturii moderniste. Această concepție devine reprezentativă pentru Horia Creangă: simplificarea formelor arhitecturale și geometrizarea absolută a *liniei orizontale*, marcă a erei mașinismului.

Similar cazului anterior, arhitectul Horia Creangă dezvoltă o colaborare strânsă, tot pe parcursul anilor '30, cu industriașul Nicolae Malaxa, contribuind decisiv la proiectul Uzinelor

³⁰ Stilul clădirilor de interes public era stabilit de către administrația centrală, optându-se în general pentru arhitectura neoromânească.

³¹ Ana Maria Zahariade, capitolul „Arhitectura locuinței în creația lui Horia Creangă”.

³² Anca Iliescu, capitolul „Imobilele ARO. Evoluția unei colaborări și a unei practice”.

³³ Astăzi, Bulevardele Gh. Magheru – N. Bălcescu.

Malaxa³⁴. Ansamblul industrial a devenit un model al epocii pentru eficiența procesului de fabricație, direct influențată de organizarea spațială judicioasă a funcțiunilor. Nicolae Lascu constată că procesul de înșiruire a halelor, plecând de la primul modul al Fabricii de țevi, a implicat o dezvoltare arhitecturală conformă principiului industriei moderne, comparabilă cu procesul *conveyor belt assembly line*. Astfel, uniformizarea fronturilor a fost realizată prin ritmicitatea structurală și prin unitatea materialității cărămizii aparente. În acest sens, autorul capitolului consideră că temele formale ale lui Horia Creangă au evoluat pe parcursul anilor '30, în paralel cu întreaga sa colaborare cu Nicolae Malaxa, ceea ce a dus la definirea unui limbaj propriu coerent, la abstracțiunea modernistă care devine dominante, dar și la fascinația pentru arhitectura programelor tehnologice și industriale.

Cel de-al treilea mare beneficiar al arhitectului Horia Creangă a fost Primăria Municipiului București³⁵. Începând cu anul 1936, Horia Creangă a fost numit director al Direcției Lucrări Noi din cadrul Primăriei, înlocuindu-l pe Octav Doicescu. Direcția preluată de Creangă avea menirea de a realiza proiectele aferente diferitelor programe moderne necesare dezvoltării urbanistice a capitalei, în sensul aplicării noilor principii dictate de Planul Director de Sistematizare (1935). Deși început ca anteproiect de Octav Doicescu, proiectul pentru Halele Centrale Obor este reluat de Horia Creangă și Haralamb Georgescu. Nicolae Lascu constată similitudini formale între Halele Obor și Fabrica de țevi din cadrul Uzinei Malaxa, arhitectul optând pentru un volum compact, mare și tranșant, cu raporturi bine stabilite între plinul zidăriei și suprafețele vitrate, iluminat zenital cu *shed*-uri, având o structură metalică complexă și folosind aceeași cărămidă aparentă pentru finisajul fațadelor. Halele Obor au fost inaugurate abia în anul 1950, trecând prin diverse momente de stagnare, motivate de lipsa de fonduri sau de moartea lui Horia Creangă în 1943. Finalizarea proiectului a fost asigurată, printre alții, de Haralamb Georgescu, însă autorul capitolului consideră că ansamblul Halelor Centrale Obor rămâne una din operele de primă importanță ale lui Horia Creangă.

Totuși, practica privată a lui Creangă a continuat și după anul 1936, când Mitropolia Bucovinei și Societatea pentru Cultură și Literatură Română din Bucovina i-au comandat proiectul pentru Palatul Cultural din Cernăuți³⁶. Proiectul este interpretat de Nicolae Lascu ca fiind încercarea arhitectului de a se încadra într-un context urban mult mai bine ordonat decât cel al Bucureștiului interbelic, dar asumându-și rolul unei *arhitecturi publice demonstrative*. O temă recurentă a arhitecturii lui Horia Creangă, pe care autorul capitolului o constată, a fost suprapunerea a trei registre, care se poate observa la Palatul din Cernăuți și la o parte din imobilele de raport: parterul vitrat, corpul intermediar în care domină plinul și terminarea volumului cu o terasă acoperită retrasă.

Spre sfârșitul anilor '30, expozițiile din Parcul Herăstrău – „Muncă și Voe Bună” (1939) și „Luna Bucureștilor” (1940) – au reprezentat un moment aparte în raport cu majoritatea programelor abordate de Horia Creangă³⁷. Cele două ansambluri pavilionare se înscriau în mișcări internaționale de celebrare a poziției sociale a muncitorului, dar și de aliniere la ideologiile internaționale autoritariste ale perioadei. Aceste construcții, deși temporare, erau subordonate creării unei impresii de stabilitate, de forță și gloriificare a puterii politice, într-un moment în care în România era instaurată dictatura regală. Florinel Radu chestionează această poziție a lui Horia Creangă în raport cu puterea politică a vremii, dar o încadrează drept un posibil moment de maturitate profesională a arhitectului, care rezonază cu un fenomen internațional, cu caracterul comemorativ și propagandistic al unei arhitecturi impunătoare, monumentale, purtătoare a unui mesaj simplu și ușor receptabil, dar și a unui limbaj cât mai purist cu putință – *purismul radical*.

Volumul ridică și problema viitorului acestui patrimoniu modernist, având totodată și un rol pedagogic. Reeditarea îmbogățită a acestei publicații readuce în atenția publicului general și a celui de specialitate importanța activității arhitectului Horia Creangă pentru modernizarea Bucureștiului secolului al XX-lea și pentru sincronizarea arhitecturii interbelice cu avangarda europeană. În al

³⁴ Nicolae Lascu, capitolul „Arhitectura Uzinelor Malaxa sau Sublimarea utilității”.

³⁵ Nicolae Lascu, capitolul „Primăria Capitalei”.

³⁶ Nicolae Lascu, capitolul „Alte construcții publice”.

³⁷ Florinel Radu, capitolul „Expozițiile”.

doilea rând, procesul reeditării catalogului inițial (din 1992) include participarea studenților și tinerilor arhitecți la redesenarea vectorială a unor proiecte importante ale arhitectului, care încă ar mai putea reprezenta modele de bune practici. Jurnalul fotografic actual, care se regăsește la sfârșitul publicației, reprezintă o altă modalitate de înregistrare a unor *martori rămași* – detalii de finisaje, de feronerie ș.a. – pe cale de dispariție, care pot fi de un real ajutor pentru procesul de restaurare și conservare într-un viitor, mai apropiat sau îndepărtat, a acestor imobile.

În ansamblul său, volumul *Horia Creangă. O monografie* readuce în discuție un patrimoniu cu o valoare inestimabilă la nivel regional și extrem de coerent în raport cu Mișcarea Modernă la nivel european și global. Nu putem să nu ne gândim la o paralelă cu arhitectura Mișcării Moderne din „orașul alb” al Tel Aviv-ului, clasat sit UNESCO în anul 2003, și să sperăm că va veni, poate, și rândul Bucureștiului, cu ale sale bulevarde moderniste N. Bălcescu și Gh. Magheru (și nu numai), de a primi un astfel de statut.

Irina-Teodora Nemțeanu

**STELUȚA PESTREA SUCIU, *Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie*, Brașov,
Editura Foton, 2021, vol. 1, 214 p., vol. 2, 212 p., il., indice**

Profesoara Steluța Pestrea Suciuc este cunoscută la Brașov pentru preocupările de istorie locală și biografice. În presa brașoveană contribuie frecvent cu note și recenzii, cronici dramatice și artistice, interviuri cu personalități (actori, pictori, profesori, ingineri, medici, scriitori etc.). Interesată de poveștile orașului, autoarea a ascultat și înregistrat relatările vechilor brașoveni și s-a documentat permanent, scotocind arhivele vechilor familii, cu urmașii cărora a păstrat relații strânse și scoțând astfel la iveală istorii personale. A parcurs literatura memorialistică și corespondența epocii, revistele și ziarele, atrasă de aspectele documentare ale evenimentelor trăite și povestite. Responsabilă de rubrica *Restituiri* în revista *Astra* (2007–2009, 2012 – prezent), Steluța Pestrea Suciuc a editat corespondența și publicistica Valeriei Căliman, precum și volumul de amintiri al economistului N. G. V. Gologan. Munca de editor s-a întâlnit cu cea de biograf în cartea *Străzi, case, oameni din Brașov*, apărută în 2011, unde reconstituie istoria caselor și a străzilor orașului prin prisma istoriilor de familie, a oamenilor care le-au locuit.

Recent, volumele *Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie* reiau preocupările mai vechi ale autoarei, care oferă poveștile de viață ale unor personalități brașovene de la cumpăna secolelor XIX–XX, în cele 14 medaliaone biografice realizate. Despre unele familii a scris și anterior, îmbogățind cu acest prilej informația cu date inedite (exemplul familiilor Braniște-Căliman, Bologa, Gologan, Herlea, Sbârcea, Teculescu) și adaugă biografii noi. În studiile sale, autoarea s-a aplecat asupra următoarelor figuri pe care le-a ales: Nicolae Boeriu, Emil Iuliu Bologa, Maria Braniște, Valeria și Nicolae Căliman, Gheorghe Curcă, N. G. V. Gologan, Alexandru Herlea, Constantin Moga, Aurel Neaguș, Nicolae și Eugenia Orghidan, Tarquiniu Prișcu, Iosif Pușcariu, Teodor și Ioan Aurel Sbârcea, Dumitru D. Stoiculescu, Ionel Tanislau, Bujor Teculescu, Ovidiu și Eugenia Vătășan, Cornel Voicu. În rândurile lor întâlnim medici, profesori, ingineri, artiști, înalți funcționari din administrație și armată, primari și diplomați, într-un cuvânt elite ale Brașovului, aparținând în general comunității românilor brașoveni. Dar firele poveștilor se întrepătrund, dezvăluind amănunte și vorbind despre locuitorii evrei ai orașului, de exemplu, ori despre căsătoria dintre fiica familiei Sbârcea, o energetică și inteligentă avocată, cu juristul sas Fritz Schnell.

Steluța Pestrea Suciuc aplică un tipar în prezentarea sa. Obișnuiește la început să dea informații despre înaintașii familiei și să creioneze o genealogie inclusiv intelectuală și culturală. Mergând pe firul antecesorilor, descrie trecutul îndepărtat, ajungând la sfârșitul secolului al XVIII-lea (cu Theodor Herlea, 1790–1852). În general, biografiile incluse sunt ale generației născute la sfârșitul secolului al XIX-lea. Se cuvine să menționăm că, de multe ori, personalitățile evocate se înrudesc între ele prin alianțe și căsătoriri. Urmează faptele de viață ale celui evocat, după care sunt menționați urmașii săi.

Relatările se dezvoltă și biografiile includ la rândul lor alte biografii, nu întotdeauna ale rudeniilor. Sunt uneori afini, apropiați și prieteni ai familiilor.

Arhivele de familie ocupă un loc important, fiind reproduse în continuare fotografii, documente în facsimil (certIFICATE și diplome școlare), articole de presă, scrisori, caricaturi, ce susțin și ilustrează discursul biografic. Uneori, articolul biografic include mărturii documentare de genul necrologurilor păstrate în familie. Este cazul medicului Pompiliu Nistor, evocat prin intermediul unui amplu material biografic scris de Nicolae Căliman și tipărit aparte, cu litere îngroșate, în textul cărții (vol. 1, p. 67–83). Mai multe texte inedite din arhivele de familie sunt publicate astfel în volume (de pildă, un manuscris cu istoricul organizării medicale de către medicul Nicolae Căliman, corespondența Ion Colan – familia Căliman, scrisorile familiei Herlea, evocarea economistului și diplomatului Ion Christu ș.a.). Corespondența dintre Alexandru Herlea și Corneliu Coposu este transcrisă și pune în lumină colaborarea dintre parteneri, consultanța politică și juridică a lui Alexandru Herlea, precum și ajutorul material acordat. Merită menționată scrisoarea de răspuns, în limba română, a mamei Alexandra la apelul doctorei Rodica Birkle Marta, trimis în SUA, în încercarea de a-și regăsi tatăl. Această epistolă este reprodusă în facsimil după copia încredințată de deținătoare. Toate documentele converg spre completarea unui tablou al elitelor brașovene, al relațiilor și interdependențelor dintre ele, al legăturilor cu mediul cultural, social, politic și diplomatic.

Precedate de un *Argument* și o *Notă asupra ediției*, volumele cuprind în total 14 capitole cu titluri sugestive, dedicate personalităților orașului, scrise într-un stil elegant și curgător, încheindu-se cu *Povestea străzii Maior Cranță*, a cărei istorie ne este relatată casă după casă, familie după familie, cu menționarea locatarilor a căror soartă a influențat destinul orașului. Sunt amintite și relațiile de prietenie și afinitate culturală țesute între brașoveni și cei din afara orașului, cum este cazul familiei Căliman care primea oaspeți precum scriitorii Cincinat Pavelescu, Ionel Teodoreanu și soția sa, scriitoarea Ștefana Velisar, ale căror fotografii sunt reproduse în anexe. Însoțită de un indice util și de o prezentare semnată de academician Ioan-Aurel Pop (coperta IV), cartea este o reușită în recuperarea istoriilor și arhivelor personale. Inspirat numite *Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie*, cele două volume acoperă titlul prin biografiile oferite și documentele de familie publicate. Prin restituirea sale, autoarea a dorit să recupereze figuri uitate din istoria orașului, să reliefeze calități morale și modele de viață. A făcut-o fără a idealiza și a mitologiza, surprinzând destine prin întâmplări și fapte de viață captivante. Steluța Pestrea Suciș nu a avut ambiția de a scrie despre elitele Brașovului la modul general și exhaustiv, ci a selectat câteva personalități ilustrative. De aceea, în lucrare nu găsim date statistice, cum am fi așteptat de la un studiu de istoria elitelor. În schimb, aflăm portrete conturate prin detalii biografice, unele mărunte, dar semnificative, culese cu atenția biografului. Considerăm că lucrarea ar fi avut de câștigat dacă erau prezentate încrengăturile de înrudiri ale personajelor. Avem în vedere nevoia resimțită de cititor de a dispune de arbori genealogici, necesari pentru a se descurca în hățișul datelor genealogice și a lectura simplă și accesibilă istoria familiilor prin schema grafică clară a genealogiilor. Dincolo de acest aspect, efortul recuperator și mai ales izbânda de a face cunoscute arhive de familie însemnate, precum și condițiile grafice de calitate conferă valoare cărții ce merită cu prisosință apreciere. Lucrarea se constituie într-o contribuție consistentă, mai ales sub aspect documentar, la cunoașterea unor aspecte esențiale ale istoriei orașului Brașov, într-un domeniu mai puțin studiat.

Ruxandra Moașa Nazare

„Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași, II, 2020, 407 p., h., il.

Revista „Ioan Neculce” este consacrată istoriei unui oraș și nu a unui oarecare, ci a vechii capitale a Moldovei, rămasă până astăzi centrul urban cel mai important din această parte a țării. Este de salutat și (re)înființarea muzeului consacrat trecutului orașului și reparația publicației de față, care revine cu un nou volum rezultat al primei reuniuni științifice anuale a muzeului, așa cum aflăm

dintr-un cuvânt-înainte al redactorului-șef, Marius Chelcu. După titulatura manifestării se înțelege că aceasta va deveni permanentă, fapt de dorit pentru cercetarea istoriei orașelor din România. Cele 19 articole sunt structurate în șase grupaje tematice. Primul și cel mai consistent, „Orașul, locurile și prefacerile sale”, cuprinde cinci contribuții reale la istoria orașului, din secolul al XVI-lea până în al șaselea deceniu din secolul trecut. Elena Gherman propune o coroborare între informațiile documentare despre Iașul de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea și cele arheologice, ceramică și urme ale unor locuințe cercetate de autoare în incinta Catedralei Mitropolitane. Pe linia mai vechilor sale preocupări, Iuliana Brătescu semnează un studiu despre mahalaua Tâlpălari, căreia îi sunt fixate limitele teritoriale, evoluția, structura socială, constituirea și activitatea vecinătăților urbane. Autoarea stabilește caracteristicile acestui spațiu urban schițând dezvoltarea pe parcursul a două secole și specificul acestei mahalale. Cu acribie, Sorin Iftimi reconstituie locurile hanurilor „Trei Ierarhi” și „St. Petersburg” în secolele XVII–XVIII, iar Andrei Melinte se oprește la un subiect necercetat: apariția târgușoarelor Socola și Zalhana de la periferia Iașului. Trecând într-o altă epocă, Alexandru Aioanei abordează câteva aspecte ale transformărilor orașului în deceniul al șaselea din secolul trecut, vizând aprovizionarea populației, dotările edilitare, grav afectate de război, și salubritatea.

O altă rubrică a revistei, „Oameni care au fost”, conține comunicarea Inei Chirilă care a analizat necroloagele scrise pentru Theodor Codrescu, urmărind în ce măsură acestea au contribuit la percepția personalității editorului de către posteritate. Autoarea constată că necroloagele, atipice, justificând slăbiciunile operei lui Th. Codrescu, nu au contat prea mult în evaluările istoriografiei care au reținut doar aspectele neîmplinirilor, fără a reține mai întâi munca și sacrificiile depuse de Codrescu. Epopeea bustului menit să întregască monumentul său funerar, dar păstrat astăzi la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, prezentată de autoare, întregeste percepția editorului și publicistului Th. Codrescu de către posteritate. Cătălin Botoșineanu abordează rolul esențial al prințesei Olga Sturdza în ocrotirea orfanilor de război în perioada interbelică și pune în discuție memoria războiului la Iași. Autorul este îndreptățit în afirmațiile sale potrivit cărora sacrificiul și jertfele civililor în Marele Război nu au fost suficient evidențiate, Olga Sturdza fiind poate cel mai elocvent exemplu de ignorare a contribuției sale la înființarea Societății „Ocrotirea Orfanilor din Război” și la activitatea intensă depusă pentru protejarea acestor copii. De asemenea, considerăm plauzibilă ipoteza că Monumentul Unirii din Iași, operă a aceleiași prințese, donată orașului în 1924, a fost dedicată acelorași copii orfani. Propunerea autorului de atribuire a numelui Olgăi Sturdza uneia dintre cele două școli pe care le-a înființat este mai mult decât îndreptățită; altfel rămânem în logica celor care au distrus Monumentul Unirii în 1947.

Grupajul următor al revistei este dedicat unor instituții ieșene de altădată. Astfel, Mihai-Cristian Amăriuței aduce noi informații și interpretări privind existența și activitatea comitetului înființat după marele incendiu din 1827, pentru înlăturarea consecințelor sale și pentru prevenirea altor evenimente similare. Silviu Văcaru pune în valoare o serie de documente pentru a oferi o imagine veridică asupra temniței din Iași în anii 1828–1834, publicând în anexă liste de arestați și de deținuți decedați, liste de cheltuieli pentru aprovizionarea temniței din Iași. Începuturile altei instituții ieșene, Spitalul Militar, sunt aduse în discuție, pe bază de documente, de Cătălina Chelcu. Întrucât sunt multe alte personalități și instituții ieșene al căror trecut merită reconstituit și pus în adevărata lumină a epocii, este de dorit ca ambele rubrici ale revistei să fie continuate, având în vedere rezultatele obținute până în prezent.

În rubrica „Orașul, monumentele și artiștii săi” sunt grupate 4 contribuții. După „scurta pledoarie” a lui Andi Mihalache, care se întreabă *De unde provin statuile Iașilor?* și ajunge la concluzia că orașul are nevoie de „monumente mai expresive”, Sorin Iftimi propune un scurt istoric al evoluției străzii Elena Doamna, începând din secolul al XVII-lea până astăzi, oprindu-se la câteva edificii reprezentative de pe această arteră de circulație în diferite epoci, încheind cu casa Zoller, a cărei evoluție este urmărită până în zilele noastre. Un grup de artiști ieșeni (Camil Ressu, N. Tonitza, Petru Bulgăruș, Jean Cosmovici, Ștefan Dimitrescu, Dimitrie Chipăruș) în curs de formare la Paris, în anii 1900–1914, ne sunt prezentați de Dana Servant, în contextul boemei din Montparnasse în anii

Impresionismului târziu 1900–1914. Autoarea a mers pe urmele artiștilor la Paris, căutând în arhive și muzee semnele trecerii lor prin capitala Franței. Textul este întregit cu ilustrații care reînvie epoca boemei artistice pariziene. Un monument uitat, fântâna de la Fabrica de Antibiotice, operă a sculptorului Constantin Baraschi, este readus în atenție de Bobi Apăvăloaei, care încearcă să descopere filiația operei. Autorul este îndreptățit să lase pe seama unor specialiști în istoria artei problema, pe care are însă meritul de a o fi adus în discuție și în atenția celor preocupați de istoria artei și de trecutul orașelor.

Penultimul grupaj al revistei, „Orașul, documentele și amintirile sale”, include contribuțiile unor cercetători consacrați, cunoscuți pentru preocupările lor constante privind documentul istoric. Dan Dumitru Iacob, pe linia mai vechilor preocupări pentru trecutul palatului Roznovanu, publică în mod exemplar, cu acribie și minuțiozitate, inventarul paraclisului „Sfânta Treime” al acestei reședințe, cu o introducere lămuritoare pentru importanța și rostul acestei capele, ca și a documentului pe care îl introduce în circuitul științific. Pentru a facilita utilizarea lui de către cercetătorii altor domenii (artă, teologie etc.) la sfârșit este redat și un bogat glosar de termeni folosiți în inventar, ieșiți de multă vreme din uz. Petronel Zahariuc începe în acest număr al revistei publicarea documentelor din colecția Muzeului Municipal „Regina Maria”. După o introducere în care sunt prezentate împrejurările constituirii colecției, situația fiecărui document, autorul a transcris 9 documente inedite (cu excepția unuia singur, care a fost editat, dar cu mici inadvertențe). Documentele publicate sunt date înainte de 1800, celelalte din colecție urmând să apară în numărul viitor. Cel mai vechi document este din 1693, iar cel mai nou din 1794. Doar trei documente se referă la case din Iași, cel mai important, după aprecierea autorului, referindu-se la Mănăstirea Berzunți, județul Bacău, din 1741. La finalul textului documentele sunt reproduse și în facsimil. Alte documente, de această dată din ultima jumătate de secol, sunt comunicate de Ștefan Sorin Gorovei și privesc geneza Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române și a publicației sale, „Arhiva Genealogică”. Documentele folosite (scrisori, copii, însemnări) aparțin autorului, care afirmă că le va preda arhivei Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”. Ștefan Sorin Gorovei poate fi considerat adevărat ctitor al acestor instituții științifice ieșene, iar comunicarea sa este o contribuție de neînlocuit la istoria istoriografiei românești în ultimele decenii ale regimului comunist și la începuturile perioadei actuale. Fără mărturia sa de participant direct, care a muncit, a perseverat, a insistat cu obstinție – dar a avut bucuria să-și vadă împlinite aspirațiile –, aceste aspecte fundamentale pentru repunerea în drepturi a genealogiei în România, pentru istoriografia noastră ar fi rămas necunoscute.

Ultima rubrică, „Varia: din oraș și împrejurimi”, cuprinde comunicarea lui Marius Chelcu privind începuturile și protagoniștii ciclismului ieșean (la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului trecut). Pentru orașul Iași, subiectul nu a mai fost abordat și informațiile aduse sunt o contribuție la trecutul utilizării de către ieșeni a bicicletei, devenită atât de actuală astăzi pentru decongestionarea circulației urbane. În ultima comunicare din revistă, Ludmila Bacumenco-Pîrnău și Dan Aparaschivei valorifică un dosar de arhivă despre biserica din Băiceni, comuna Cucuteni, județul Iași, privind biserica Sfânta Treime, monument istoric din acest sat, construită din lemn, în primii ani ai secolului al XIX-lea. Autorii oferă câteva date despre trecutul satului Băiceni, apoi folosesc informațiile dintr-un chestionar de la 1921 despre acest lăcaș. Comunicarea este începutul unei promițătoare investigații mai ample asupra acestui monument.

Tomul II al Buletinului Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași consolidează percepția excelentă de care s-a bucurat primul volum. Comunicările publicate sunt, și de această dată, adevărate contribuții, desigur, nu toate de aceeași valoare, dar toate cu texte îngrijite, cu informații importante, având un aport însemnat la cercetarea subiectelor abordate. De remarcat și ținuta grafică, ilustrațiile și planșele reproduse cu acuratețe. O publicație de asemenea ținută, menită să contribuie la investigarea trecutului unui centru urban de talia Iașului, era stringent necesară și dorim redacției și tuturor colegilor grupați în jurul Muzeului Municipiului Iași „Regina Maria” și al publicației sale cât mai multe manifestări științifice de nivel, concretizate și în noi tomuri reușite ale revistei „Ioan Neculce”, seria a III-a.

Vasile Ciobanu

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

„Medieval Towns of Europe and their Sacred Spaces” sesiune în cadrul 26th EAA Virtual Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 24–30 august 2020

Asociația Europeană a Arheologilor (EAA) a organizat în 24–30 august 2020 cea de-a XXVI-a conferință a ei, în mediu virtual (on-line), o situație complet diferită față de toate celelalte conferințe internaționale ale EAA, care s-au desfășurat anual începând din 1994, de regulă în luna septembrie și mereu într-un alt oraș din Europa. Inițial, conferința a fost planificată a avea loc la Budapesta, dar din cauza condițiilor impuse de situația pandemică generată de virusul COVID-19 ea a fost reprogramată pentru anul 2022 (EAA Budapest 2022 31 august – 3 septembrie), iar comitetul executiv al EAA a decis să ofere organizatorilor de paneluri și comunicanților, înscriși în program din luna februarie a anului respectiv, o experiență inedită de susținere a comunicărilor, cea a unei conferințe internaționale virtuale pe platforma Hopin. Cu toate că a existat un număr destul de mare (cca 80) de paneluri („sessions”) anulate (organizatorii de sesiuni trebuind să ia anumite decizii de timpuriu, din primăvara lui 2020, când încă erau multe necunoscute), totuși peste 150 de paneluri cu peste 1800 de prezentări au fost confirmate pentru întâlnirea virtuală a EAA planificată la sfârșitul lui august, motto-ul conferinței fiind „Networking” (<https://www.e-a-a.org/EAA2020virtual>).

În cadrul acestui eveniment a fost realizată o sesiune intitulată „Medieval Towns of Europe and their Sacred Spaces”, organizată de Maria Crîngaci Țiplic (Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu), ca organizator principal, și Nagy Balázs (Eötvös Loránd University, Budapest), la care s-au înscris inițial 11 participanți din Italia, România, Danemarca, Rusia, Muntenegru, Letonia, Polonia, și din care au confirmat 6 comunicări și 2 postere (<https://www.e-a-a.org/EAA2020virtual/Programme.aspx?WebsiteKey=79538f04-4210-43d4-90c1-704213a00c84&hkey=e5eed11c-a2ea-404a-86f3-482344cb3829&Program=2#Program>). Scopul sesiunii a fost, așa cum s-a precizat și în rezumatul ei, de a întruni cercetători din Europa care doresc să dezbată teme despre peisajul urban și topografia sa din perspectiva clădirilor ecleziastice și a altor spații sacre din interiorul orașelor medievale, delimitările spațiului sacru și cum acesta ar fi putut fi perceput, modul în care spațiul sacru a evoluat, s-a schimbat sau chiar a dispărut în timp, având în final ca scop obținerea unor paralele între spațiile sacre ale orașelor medievale din Europa.

Șirul comunicărilor a fost deschis de cercetătorii sibieni Maria Crîngaci Țiplic și Andrei Nacu, cu comunicarea intitulată, *Exploring the Sacred Spaces of Medieval Sibiu: Churches, Monasteries, Chapels and Cemeteries*. Pornind de la dezbaterile existente în istoriografie privind topografia edificiilor ecleziastice și a cimitirelor medievale, autorii propun o reconstituire a topografiei și a evoluției lor în teritoriul orașului, pe baza cercetărilor arheologice, arhitecturale, documentare, cartografice și a imaginilor istorice; în plus, s-a încercat o redare topografică a lor cât mai fidelă, prin tehnici complementare, respectiv GIS și analize spațiale.

În program a fost propus și un titlu semnat de Jane Jark Jensen, *The Church Topography of Early Copenhagen*, care nu a mai fost susținut, urmat de un studiu prezentat de tinerii cercetători sibieni Andrei Nacu și Corina Cioltei-Hopârtean, despre topografia ecleziastică a Brașovului în Evul Mediu, care propun o reconstituire a acesteia pe baza izvoarelor scrise și arheologice și a documentelor cartografice, rezultatele cercetărilor fiind analizate și reprezentate prin utilizarea programului GIS (Geographic Information System). A treia prezentare susținută a fost cea a lui Jesper Langkilde, în care, pornindu-se de la un studiu de caz, cel al unei case regale aflate la marginea orașului medieval Roskilde (Danemarca) (*A Royal Brick House near the Edge of town: Religious and Social Topography in the Medieval Town of Roskilde, Denmark*), ne este oferită o imagine generală despre topografia ecleziastică și socială a orașului medieval Roskilde și anumite interpretări despre

influența instituțiilor religioase asupra modelelor rezidențiale ale elitelor. Din Polonia, profesorul Ginter Artur a pus accent pe evoluția mănăstirii dominicane din orașul Leczyca (*The extraordinary History of the Dominican Monastery in Leczyca – from Ecclesiastical Building to Modern Penitentiary*).

Un alt tânăr cercetător din Sibiu, Liviu Cîmpeanu, încheie secțiunea propunându-ne o analiză inspirată (*Ecclesiastic Monuments of Brașov/Kronstadt / Brassó and the (Imagined) Topography of a Transylvanian Town in Late Medieval and Early Modern Times*), bazată pe documente și cronici medievale și premoderne despre modul în care locuitorii orașului Brașov, dar și călătorii care au trecut prin oraș, au descris clădirile ecleziastice și au reperat anumite fapte și evenimente în raport cu ele, astfel autorul reușind să distingă o topografie mentală a orașului medieval.

În cadrul sesiunii au fost propuse și două postere, unul dintre ele aparținând kolegi noastre Corina Cioltei-Hopârtean, *The Topography of Mendicant Orders in Medieval Transylvanian Towns*, oferind celor interesați de subiect o prezentare vizuală explicită.

Participarea la conferința internațională a EAA a celor patru cercetători din cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane din Sibiu: Maria Crîngaci Țiplic, Liviu, Cîmpeanu, Andrei Nacu și Corina Cioltei-Hopârtean a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare *Topografie ecleziastică în orașele medievale ale Transilvaniei. Studiu de caz: Sibiu și Brașov*, finanțat de Academia Română, Fundația „Patrimoniul”, număr de proiect GAR-UM-2019-II-2.5-3/15.10.2019.

Maria Crîngaci Țiplic

IN MEMORIAM

IOAN CAPROȘU (26 august 1934, Mitoc, jud. Botoșani – Bacău, 9 aprilie 2021)

După aproape 90 de ani de viață, vârsta înaintată și boala și-au spus cuvântul, astfel că, în luna aprilie a anului de grație 2021, Profesorul Ioan Caproșu a părăsit această lume, mutându-se în ceruri alături de alte figuri ilustre ale istoriografiei românești. De-a lungul a mai bine de șase decenii, Ioan Caproșu s-a remarcat în mai multe domenii de activitate. Dar înainte de a le aminti, să ne referim puțin la începuturi. Viitorul istoric s-a născut în 26 august 1934, în satul Mitoc, pe malul Prutului (fostul jud. Dorohoi, azi jud. Botoșani), unde a urmat și cursurile școlii primare, după care și-a îndreptat pașii spre gimnaziul de la Săveni (1947–1950) și școala pedagogică de la Șendriceni (1950–1954), pentru a se înscrie în final la Facultatea de Istorie-Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Aici i-a avut profesori, printre alții, pe Constantin Cihodaru, Ilie Grămadă, Mircea Petrescu-Dîmbovița, Dumitru Berlescu, Emilian Bold și alții. După absolvirea facultății, în 1958, a fost angajat prin repartitie guvernamentală ca cercetător stagiar la Institutul de Istorie și Arheologie

„A. D. Xenopol” al Academiei Române, Filiala Iași (mai târziu șef al sectorului de Istorie medie), unde și-a început și continuat activitatea științifică, până la mutarea la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (din 1979). Va activa aici până la pensionarea din 2004 (ca decan între 1990 și 1996), contribuind la formarea a numeroase generații de studenți, viitori profesori, cercetători, muzeografi, arhiviști sau arheologi, atât din țară, cât și din Basarabia sau Bucovina de Nord.

Ceea ce credem că va rămâne peste timp este imaginea istoricului Ioan Caproșu, în special în calitate de editor de izvoare. Profesorul ieșean a înțeles importanța izvorului istoric, în special a celui ce se păstrează scris, pe pergament sau hârtie, astfel că îl vedem implicându-se de timpuriu în scoaterea la iveală și publicarea vechilor documente. În acest domeniu de mare complexitate, printr-o editare riguroasă și urmând norme științifice unanim acceptate, îl găsim pe profesor ca membru activ al colectivului colecției naționale de izvoare *Documenta Romaniae Historica*, seria A, *Moldova*. Începând din 1971, singur sau lucrând alături de alți medievaliști de marcă, precum Constantin Cihodaru și Leon Șimanschi, iar mai nou împreună cu cercetători mai tineri, Ioan Caproșu a dat spre publicare un mare număr de volume din această colecție (vol. I, III, VI–VIII, XVIII, XX–XXII, XXIV și XXVI), oferind specialiștilor posibilitatea de a interpreta și de a folosi un volum impresionant de acte, multe inedite. O a doua direcție o reprezintă interesul pentru istoria orașelor moldave, cu precădere a vechilor reședințe domnești, al căror trecut poate fi mai ușor deslușit prin cunoașterea surselor. Realizând importanța acestui demers, Ioan Caproșu s-a implicat activ în publicarea izvoarelor documentare privitoare la istoria unor centre urbane, precum Suceava (*Suceava. Documente privitoare la istoria orașului. 1388–1918*, vol. I, 1989, întocmit în colaborare) sau Iași. Cele zece volume de documente referitoare la trecutul ultimului oraș, realizate singur sau în colaborare (vol. I, împreună cu Petronel Zahariuc), merită o mențiune specială, datorită faptului că au fost publicate într-un timp foarte scurt – între 1999 și 2007 – în urma unui efort greu de egalat chiar și de către cercetătorii mai tineri. Actele cuprinse în aceste colecții, în mare parte inedite, reprezintă o adevărată mină de aur pentru cei interesați de evoluția vieții urbane și nu numai. Nici izvoarele cu

caracter statistic nu au fost neglijate; două volume de *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, editate împreună cu Mihai-Răzvan Ungureanu, mai multe sămi de vistierie, ca și alte documente culese cu asiduitate din arhivele românești sau străine (de la Muntele Athos, Moscova, Petersburg) au fost publicate de-a lungul anilor. Nu au fost neglijate însemnările de pe manuscrise și cărți vechi din Moldova, patru volume fiind trimise la tipar pe această temă în anii 2008–2009, împreună cu Elena Chiaburu. Numele lui Ioan Caproșu rămâne legat și de un alt important proiect, publicarea științifică a textului primei *Bibliei* românești, anume *Biblia* de la 1688, proiect care s-a concretizat, în urma colaborării cu profesorul Vasile Arvinte (stabilirea textului și îngrijirea ediției), prin apariția a cinci volume, reprezentând primele cinci cărți din *Vechiul Testament: Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Pars I–V, 1988–1997; proiectul a fost reluat în 2001, prin publicarea unei noi ediții. Se adaugă *Palia de la Orăștie* (1582), vol. I–II Iași, 2005 (în colaborare cu Vasile Arvinte, Alexandru Gafton și alții). Toate acestea completează portretul unui mare editor de izvoare.

Totuși, Ioan Caproșu s-a distins nu numai ca editor al vechilor documente ale Țării Moldovei. Numeroasele volume și articole scrise în diverse alte domenii demonstrează contrariul, conturând imaginea unui medievist complet. Încă de tânăr, Ioan Caproșu a arătat interes față de monumentele medievale ale Țării Moldovei; câteva lucrări au fost închinat acestui subiect, dintre care amintim *Biserica Arbore*, București, 1968; *Biserica Sf. Gheorghe din Suceava*, București, 1969; *Vechea catedrală mitropolitană din Suceava*, Iași, 1981; dar și *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova până la mijlocul secolului al XV-lea*, în colaborare cu N. Grigoraș, 1967, ed. a II-a, revăzută, 1971. Tot în acest cadru, dar cu deschidere largă și spre istoria urbană, se află volumul *Iașii vechilor zidiri. Până în 1821*, apărut în 1974 (în colaborare cu Dan Bădărău), lucrare de referință în rândul studiilor referitoare la trecutul orașului de pe malul Bahluului. Ioan Caproșu a urmărit și alte direcții de cercetare, printre care amintim interesul pentru deslușirea raporturilor economice din lumea medievală din spațiul românesc, atât în privința modului în care funcționau acestea în Țara Moldovei (*O istorie a Moldovei prin relațiile de credit până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, 1989), cât și în ceea ce privește legăturile, mai ales de natură comercială, dintre țara de la răsărit de Carpați și partenerii de dincolo de munți (*Relațiile economice ale Brașovului cu Moldova, de la începutul secolului al XVIII-lea până la 1850*, 1992, împreună cu Constantin A. Stoide). Mai multe alte studii se adaugă în completarea acestei direcții de cercetare. Ca o dovadă de netăgăduit a meritului activității științifice a cercetătorului Ioan Caproșu stau premiile acordate de Academia Română sau de alte instituții de-a lungul întregii cariere (inclusiv premiul *Opera Omnia*, acordat în 2001 de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior al Ministerului Educației și Cercetării). Titlul de *Doctor honoris causa* al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, decernat în anul 2000, vine să confirme această situație.

Profesorul Caproșu s-a remarcat și ca editor al operei postume a mai multor medievști: Theodor Bălan (*Documente bucovinene*, mai multe volume), Constantin A. Stoide (*Manufacturile din Țara Bârsei între 1750 și 1850; Comerțul cu cărți dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească între 1730 și 1830; Despre clopote și clopotari în Țările Române: secolele XIV–XIX*), Alexandru I. Gonța (*Legăturile economice ale Moldovei cu Transilvania. Secolele XIII–XVII; Documente privind istoria României. Indicele numelor de locuri. Sec. XIV–XVII; Documente privind istoria României. Indicele numelor de persoane, sec. XIV–XVIII*).

Nu în ultimul rând, Ioan Caproșu s-a remarcat prin efortul depus pentru publicarea mai multor numere din revista *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, unde între 1966 și 1983 a fost secretar științific, apoi redactor-șef.

Ca profesor la catedră, Ioan Caproșu a susținut în fața a sute de studenți cursuri de istorie medievală românească și universală, respectiv de Limba slavă veche și Paleografie slavonă, de experiența sa didactică și științifică beneficiind și studenți de peste hotare. A fost mai mulți ani *Visiting Professor* la Portland State University (SUA), la School of Slavonic and East European Studies (în Londra) și la University of Cambridge, școli de a căror faimă nu mai trebuie să pomenim. În țară, a coordonat lucrările de licență a zeci de studenți, remarcându-se și prin îndrumarea multor lucrări de doctorat, majoritatea de foarte bună calitate. Din această perspectivă, meritul Profesorului

Caproșu este acela că a întreținut în permanență în jurul său o atmosferă de emulație științifică, fiind un adevărat creator de școală. Mulți dintre medievistii, dar nu numai proveniți din școala ieșeană recentă își datorează începuturile științifice magistrului Caproșu, care nu a prețuit să sacrifice din prețiosul său timp pentru a discuta cu discipolii diversele probleme cu care aceștia se confruntau pe măsură ce descifrau ABC-ul cercetării. Cum bine scria cu ani în urmă un alt mare medievist, Ștefan S. Gorovei, „Ioan Caproșu are *știința transiterii științei*”, fapt confirmat de-a lungul anilor de succesele multora dintre colaboratorii săi apropiați. Continua îndrumare dată mai tinerilor ucenici a permis acestora să „crească” și apoi să „zboare” pe propriul drum. Nu în ultimul rând, o dimensiune importantă a activității profesorului Caproșu o reprezintă susținerea constantă acordată studenților, profesorilor și cercetătorilor din Basarabia. Conștient de necesitatea întăririi spiritului românesc într-o societate încă bântuită de fantomele perioadei sovietice, Ioan Caproșu a înțeles că acest lucru se poate face nu numai prin sprijin material (trimiterea de carte, încurajarea studenților basarabeni să vină la studii în România etc.), ci și prin susținere și implicare directă, personală, prin încurajarea unei strânse colaborări între mediile intelectuale de pe cele două maluri ale Prutului.

Regretăm dispariția dintre noi a marelui Profesor Ioan Caproșu și suntem convinși că spiritul său va rămâne printre noi, îndrumându-ne pe drumul cercetării de calitate, dar și pe calea nesfârșită a scoaterii la lumină a vechilor izvoare istorice.

Laurențiu Rădvan

ABREVIERI

- AARMSI* – *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, București.
ABr. – *Analele Brăilei*, Brăila.
AG – *Arhiva Genealogică*, Iași.
APR – *Analele Parlamentare ale României*, București.
AȘUI – *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, seria Istorie, Iași.
BCMI – *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, București.
BMIM – *București. Materiale de istorie și muzeografie*, București.
BOR – *Biserica Ortodoxă Română*, București.
HU – *Historia Urbana*, București.
IN – „Ioan Neculce”. *Buletinul Muzeului Municipal din Iași* [seria I: 1921–1931] / „Ioan Neculce”. *Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei* [seria a II-a: 1995–2018] / „Ioan Neculce”. *Buletinul Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași* [seria a III-a: 2019–prezent], Iași.
RA – *Revista Arhivelor*, București.
Rdl – *Revista de istorie*, București.
RI – *Revista istorică*, București.
RIAF – *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, București.
SCIVA – *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, București.
SMIM – *Studii și materiale de istorie medie*, București.
SMIMod – *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, București.
SRdl – *Studii. Revistă de istorie*, București